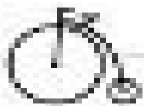
düşünce

SOSYALİZM ve İNSAN RUHU

OSCAR WILDE

çeviren: fuat sevimay

AYLAK ADAM

Sosyalizm ve İnsan Ruhu (The Soul Of Man Under Socialism) Oscar Wiide 1. Baskı: Nefes Yayıncılık, 2000 (1000 Adet) 2. Baskı: Re Yayıncılık 5000 Adet İstanbul, Ağustos 2006

Çeviren: Fatih Özgüven Kapak resmi: Arslan Eroğlu Tasarım: Hakan Karataş Gralik uygulama: Ender Ergün - Hakan Lokanoğlıı Dizgi: Yasemin Avdan Yayına hazırlayan: Yücel Göktürk - Merve Erol Baskı ve cilt: Kitap Matbaacılık İstanbul Tel: 0.212.501 46 36

Re Yayımdık

yönetim udresı: İnönü Malı. Çimen Sok. no: 89/2 Şişli - İstanbul

irtibat adresi: Abdullah Sok. no: 9 Beyoğlu - İstanbul tel-faks: 0.212.251 87 67 e-mail: expressdergisi@yahoo.com

Sosyalizm ve insan Ruhu

The Soul Of Man Under Socialism 1891

Oscar Wilde

Va

Çeviren: Fatih Özgüven

Başlama vuruşu

Nereden başlamalı."

Sosyalizm ve insan Ruhıinutı birinci basımının sunuşuna böyle başla-mıştık. Aradan altı yıl geçti, pek çok şey değişti, bazı şeyler hiç değiş-medi. Değişmeyenlerden başlayalım, örneğin Tanpınar'ın sözüyle, "in-san insandır ve bıı ıl<ı Mıhça güç varılacak bir merhaledir" cümlesiyle baş-lanabilir. Yada VCilliam Burrouglıs'un deyişinden: "İnsan, cins isim de-ğil. sıfattır."

Veya ^tetin Çulhaoğlu'nun şu saptamasından: "Marjın 1844-1848 arası ol itfan sistemini 'açılını?, ama kapanmayacak bir parantez olarak de-ğerlendirmek gerekir. Bujurantez. iitopyacılaru uzantılarıyla re dönemin öte-ki sosyalist akımlarıyla ilişkiler sonucunda biçimlenmiş ve 'öyle' açılmıştır. Daha sonra içine pek çok şey konmuştur. Bunları tartışmak mümkündür, an-cak günümüzde, parantezin açılışını şarıldatacak bir neden bulmak pek miim-kiin değildir."

Kapanmayacak "paraıttez'in açılışını Marx öncesine, 19. yüzyılın başlangıcına yerleştiren Cornelius Castoriadis'den başlamak da müm-kün: "Temelde devrimci olarak bizim için bugün hâlâ geçerliliğini koruyan düşüncelerin önemli çoğunluğu. Man'tan önce. 18(X)-184S arasında, işçi ha-reketi tarafından, özellikle de ingiliz sendikalarının ve Fransız sosyalistleri-nin gazetelerinde ifade edilmişti."

Galiba en iyisi, Susan Sontag'ıı bir sözüyle başlamak: "Biiyükyazar-lar ya koca olur ya âşık..." Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş başlıklı derlemesin-deki "Camıs'nün Defterleri" başlıklı yazısına bu tasnifle başlıyor ve şöyle devam ediyor: "Camın dışında düşünebildiğim hiçbir modern yazar sevgi

uyandırmamıştır."

Anlaşılan, Oscar Wilde'ı "modern yazarlardan saymıyor. Haklı

olabilir bir bakıma; Wilde'ı "modern"e sığdırmak -o modernin sıfatı "post" olsa bile- pek mümkün değil gibi.

"Koca" mı, "âşık" mı olduğuna gelince, bize kalırsa ne o, ne o ya da lıem o, hem o. Hayat hikâyesinin kışlı başına bir sanat eseri olması da, o tanımlanamazlıkta yatıyor herhalde.

Ama, kesin olan şu: Oscar Wilde kadar güzellik duygusu uyandıran yazar pek az. öyle ki, Sontag'a nazire, şöyle bile deııeb;|ir: "Hiçbir rno-ılertı yazar W ilde kadar seksi değildir."

"Seksî"den kastımız en geniş anlamıyla "seksapel", Manic Street Preaclıers'ın solisti Nick Wire'ın işaret ettiği türden bir cazibe: "1948'de sağlık sigortası yasasını Meclis'e kabul ettiren İşçi Partisi milletve-kili Anemin Revanın açıksirzlüliiğü bize seksi geliyor..."

Oscar Wilde'ın uyandırdığı güzellik duygusunun ne denli dönüş-türücü olduğunu, Mare'ıı doktora tezine konu olan "bahçe filozofu" Epikür'ü yankılayan 19. yüzyıl Fransız sosyalisti Jean-Marie Guye-au'nuıı şu sözleri tarif ediyor gibi: "Biitüu duyular güzelliği takip etler. Dıygıyıı. düşüme ı>e iradeyi harekete geçiren, aytıı zamaıula bunların kaynaş-mış etkilerine bağlı bir haz uyandıran her izlenim güzeldir."

Sontag'a dönelim: "Roland Barthes'a gön okurlar ikiye ayrılır" diyor, "satırların altnıı çizenler ve çizmeydiler".

Barthes ikinci gruptanmış... Soııtag, Barthes'ın bu tercihi üzerine şu yorumu yapıyor: "lıısaıı sevdiği vücudu karalamaz!.."

Sontag'ın mecazları kısa devre yapıyor bazen, bu da onlardan biri galiba. İnsan sevdiği metinle sevişir: Satırların altını çizer, notlar dü-şer, işaretler koyar, ilâveler yapar.

Sosyalizm ve lıısaıı Ruhu sevdiğimiz bir vücut, öyle olduğu için de böyle bir metin oldu: Her sayfasına ve neredeyse her satırına temas et-tik, hemen her veçhesiyle münasebet kurduk.

Ama arzusu hilâfına bir şey yapmadık, kendi ifadelerine müdahale etmedik. Sağ sayfaları ona bıraktık, sol sayfaları biz işledik.

ikinci basımda, sol sayfalara bazı eklemeler yaptık, ayrıca "başlama vuruşu"ıu da elden geçirdik. Altı yıl önce, bir Erkin Koray şarkısıyla noktalamıştık sunuş yazımızı. Yine öy-le yapalım: "Olan oldu bir defa. bari hepimize yarasın..."

Önsöz

Oscar Wilde adıyla "sosyalist" kavramının yan yana gelmesi, hele Türkiye gibi bir ülkede, insanları şaşırtabilir. "Türkiye gibi" derken, okur çoğunluğunun bu yazarı ancak yapılmış çevirilerden tanıma şan-sı olan herhangi bir toplumu kastediyorum.

Oscar Wilde denince Dorian Cray akla gelecektir; oyunları, masal-sı öyküleri akla gelecektir; De Profuıdis'i okuyanlar olacaktır. Ama sos-yalizm üstüne ne düşündüğünü —bunları anlatan yazıları

büyük bir ih-timalle çevrilmemiş olacağı için— bilen fazla kişi çıkmayacaktır.

Ama Wilde'ın "memleketlisi" olan (yani "Büyük Britanya" bağla-mında) ve dolayısıyla onu bütün yönleriyle tanıyan Hobsbavvm gibi sosyalist bir tarihçi de onu bu düşünce akımının gerçek bir üyesi olarak görmez: "Sosyalizmin yörüngesinde" dolanan biri ya da "sosyalizme sempatisini ilan eden", ama aslında "militan estet ve 'sanat sanat için-dir'ci, 'dekadans' savunucusu" çevrelerden bir yazardır. Hobsbawm'ın bu yargısı, daha doğrusu geniş bir kültürel bağlam içinde kişileri ve düşünceleri yerli yerine oturtma çabası muhtemelen geçerlidir.

Uzun yılların deneyimi ve birikimiyle zihnimizde "sosyalist"in bir resmi oluşmuş. Her kavram gibi bu da karmaşık, birçok şeyin bileşi-mi bir resim. Ama gene her bileşik nosyon gibi bazı imgelere açık, ba-zılarını dıştalıyor. "Sosyalist" deyince, fabrikada, proleter mahallesinin kahvehane ya da meyhanesinde "yabancı bir öge" gibi durmayan, dü-şüncelerinin yanısıra dilini ve davranışını da böyle bir varoluşa uyarla-mış bir insan tipi gelir aklımıza. Bunun yanında Oscar Wilde ne ka-dar olmadık bir görüntü!

İngiltere'nin ve Avrupa'nın uzun sürmüş Victoria Çağı'na (Kraliçe olan kadıncağız 1837'den 1901'e kadar hüküm sürerek bu çağla yaşıt oldu diye suçu onun üzerine atıyoruz, ama bu aslında Burjuva Ça-ğı'dır), bu düzenin ikiyüzlü (ve dik yakalı) görenekçiliğine maddî ve manevî varlığının bütün kromozomiarıyla isyan eden bir dandi'ydi Oscar Wılde.

7

Bu Frenkçe kelimeyi kullanıyorum, çünkü bizim kültürün farklı olana tahammülsüzlüğü kelimenin Türkçesi olan "züppe"ye bütünüy-le olumsuz bir anlam veriyor. Oysa ben Wilde'a "dandi" derken böyle olumsuzlukları düşünmüyorum. Sözünü ettiğim burjuva çağının ken-di özellikleri, Wilde gibi özgür ruhlu bir insanın karşı çıkışının dan-di'ce renk ve jestler taşımasını zorunlu kılıyordu.

"Paradoks", Oscar Wilde'ın başlıca edebî aracı ve felsefî silahıydı. Örneğin, oyunlarından şöyle tipik konuşmalar: "Şimdi yemekte beni Mary Farguhar'ın yanına oturtacaktır. O kadın da habire masanın öbür ucundaki kendi kocasıyla flört eder. Hiç hoş değil. Hatta ahlâklı da de-ğil... Üstelik durmadan artıyor bu. Londra'da kendi kocalarıyla flört eden kadınların sayısı skandal ölçülerine ulaştı. O kadar kötü bir gö-rüntü ki. Temiz çamaşırlarını toplum içinde yıkamak gibi..."

Dolayısıyla, Wilde'ın buradaki uzun makalesinin ilk cümlesini oku-duğumuz zaman da, yazarın o ünlü paradokslarından biriyle karşı kar-şıya olduğumuzu düşünebiliriz: "Sosyalizmin tesisinden elde edilecek belli başlı kazanç, hiç şüphesiz, bunun bizleri o pek sıkıcı şeyden, baş-kaları için yaşamak zorunluluğundan kurtarması olacaktır ki, halihazır-daki gidişatta, bu hemen hemen herkesin üzerine bir heyula gibi çökü-yor." Ama Wilde'ın bu tür cümleleri aslında hiçbir zaman sadece bir hoşluk veya zeka oyunu yapmak amacıyla söylenmemiştir. Bu da öyle.

Sosyalizmi bireycilikten çok ortaklaşacılık ve başkaları için sorum-luluk duymak gibi niteliklerle anlar, tanırız. Wilde, daha ilk cümle-den sosyalizmi, bizi başkaları için yaşamaktan kurtaracak bir şey olma-sı nedeniyle istediğini söyleyerek konuya giriyor. Bu da Wilde'a özgü bir paradoks ve "züppelik" mi?

Bu cümleyi okuyan -ya da yazının tamamını okuyan- birçok kişi böyle düşünebilir. Ama bana pek öyle gelmiyor. Oscar Wilde'ın sos-yalist bir düşünür olarak ele alınmasının gereği başka bir tartışma

ko-nusu -böyle bir "gerek" olduğunu sanmıyorum zaten. Ama kendini sosyalist görenlerin bu yazıda söylenenleri ciddiye alarak düşünmesi gerekir. Çünkü bunlar aslında sosyalist anlayışın içinde olan, ancak be-lirli nedenlerle yeterince öne çıkmamış bazı olgularla ilgili.

Sık sık tekrarlandığı gibi, özellikle Marx ve Engels'in öngördüğü sosyalizm, ileri kapitalist toplum aşamasını izlemesi beklenen bir top-lum ve hayat tarzıydı, ama çok zaman ne "ileri", ne de hatta "kapita-list" toplumlarda gerçekleşti. Oysa Oscar Wilde gelişkin bir Batı top-

lumu ve böyle bir toplumda geçerli gelişkin bir bireysellik çerçevesin-de bakıyor sosyalizme. Dolayısıyla söyledikleri, bence, ilk bakışta gö-rüleceğinden bir hayli daha yakın Manan sosyalizm anlayışına.

Belki bir mizaç, bir eğilim sonucudur, kendi hesabıma sosyalizmin "sosyai"liğine, dayanışma kültürü ve etiğiıe önem veririm. Ama bu-nun bireyselliği ezecek ve yok edecek dozlara getirilmesinin sakıncala-rını da, teoride olduğu kadar, pratikte de bilirim. Bu sorunlar doğal olarak Oscar Wilde için son derece önemli; bireyselliği baskı altına ala-cak, kitleler adına bireyselliğe karşı manevî şantaj uygulayacak "ahlâk-çılık" biçimlerinden hoşlanmıyor.

Aslında burada da Marx'a yakın olduğunu söyleyebilirim. Marx sos-yalizmi bir "ahlâkçılık" olarak görmekten hiç hoşlanmamıştı. Hatta bunu sık sık abarttığı ve dolayısıyla bir "bilimcilik" yanıltısına yaklaş-tığı görülür. Gençliğinde doktorasını yazarken Epikuros ve Demokri-tos'un atom teorileriyle, özellikle bu bağlamda ilgilenmişti.

Marx, son analizde, kendisi istemese de, bir ahlâkçıdır. Ama Wilde gibi o da yüzyılın burjuva ahlâkçılığından nefret etmiştir. İşte bu nok-tada oldukça aykırı bu iki adam arasında ciddi bir ortaklık vardır: Sos-yalizme, Hıristiyanlıkla karışık bir burjuva hayırseverliğinin bulaşma-sına tahammül edemezler.

Oysa dünyanın pek çok yerindeki sosyalist hareketlerde buna ben-zer gelenekçi "ahlâkçılık" biçimleri sosyalist ahlâka karışmış, hatta onun yerine geçmişlerdir. Bu bakımdan Oscar Wilde'ıı tavizsiz söyle-mi bir panzehir işlevi de görebilir.

Wilde, ahlâkı, dayanışmayı vb. sisteme havale ediyor: Sistem kurul-sun, sömürüyü ortadan kaldırsın, insanlara kendi hayatlarını zengin-leştirmede eşit imkânlar yaratsın; böylece bir insanın başka bir insana "acıma'sınıı, yardım etmeye çalışmasının, başkalarının "acılarını duy-ma ve paylaşma'sıııın manevî yükünü yok etsin; kısacası, "hayır" de-nen kurumu ihtiyaç haline getiren koşulları dünyadan silsin.

O zaman insan kendini özgürce geliştirebilir. Oscar Wilde'a göre, bu nasıl yapılır? Şüphesiz kendini sanata, güzelliğe vererek. Şimdi, bu da Mare'ın söylediğine o kadar uzak değil. Marx, komünist rüyasını anlattığı o çok bilinen, kısacık bölümde (başka bir yerde söylediğine göre "ihtiyacı kadar alan") insanın sabalı balık tutup öğleden sonra da keman çalmasından dem vurmuyor muydu?

Britanya Adaları nda yaşayanlar, hem adalı, hem de dünyayı yeniden

biçimlendirmiş bir imparatorluğun çocukları olarak, dünyada varolan lıer şeyi yaparlar, ama kendilerine göre yaparlar. Oscar Wilde'ı bir sos-yalist olarak tanımanın şaşırtıcı bir yanı var - sosyalizm adına söyledik-lerinin de şaşırtıcı yanı olduğu gibi. Ama Oscar Wilde'a gününün Bri-tanya bağlamında baktığımızda, bu şaşırtıcılıklar biraz azalabilir.

Wilde'ıı çağdaşı John Ruskin (ikisinin de ölüm yılı 1900) İngilte-re'nin en önemli estetlerindendir. Sanata ilgisi onu da işçi sorunuyla il-gilenmeye yöneltmişti. Böylece, Ruskin, Wilde kadar "atipik" bir sos-yalist kategorisine girebilecek bir yazar olmuştur. Wilde gibi o da, dünyada herkesin bir sanatçı ve yaratıcı olmasına imkân verecek bir toplumsal sistemin kurulmasından yanaydı.

Wilde'ın düşüncelerinden etkilendiği öteki sanat tarihçisi ve estet Walter Pater, "sanat sanat içindir" akımının Britanya'daki başlıca söz-cüsü olarak, sosyalizm gibi konulara adamakıllı uzaktı. Ama insana sa-natçı ve yaratıcı olmasını sağlayan bir sistemin gerekliliğini tartışacak olsa, o da buna aykırı bir tutum benimsemezdi.

Bu çerçevede daha önemli isim muhtemelen William Morris'tir. Morris, söz konusu kişiler arasında daha "bağıtlı" bir sosyalisttir. Sol bir sanat felsefesine sahip olmanın yanısıra, somut siyasete de daha ya-kın durmuştur. 1880'lerde sosyal demokrat bir derneğe girmiş, birçok siyasî geziye çıkmış, ama sonra bu dernektekilerle anlaşamayınca ken-di örgütünü kurmuştu. Ama sanat alanındaki yeri, siyasettekinden çok daha önemlidir. Morris'in adı, "Arts and Crafts" akımıyla özdeş gibi-dir. Çağdaş dünyada mimarinin, tasarımın, süsleme sanatlarının so-runları ve imkânları üstüne sürekli kafa yordu. Akımın adının da dü-şündürdüğü gibi, endüstrinin ve kaba işlevselliğin egemen olduğu bir çağda, geleneksel zanaat anlayışını yenileyerek hayatı estetize etmek gibi önemli bir amacı vardı. Bu konularda dünyada bilinen en kayda değer teorisyen ve pratisyenlerden biridir.

Bu insanlar, daha sonraki yüzyılların kurumlaşmış sol siyaset var-yantlarında görmeye alıştığımız militanlara ya da militan entelektüel-lere pek benzemiyorlar. Ama bu, onların hayatlarında sosyalizmin ha-vaî bir heves olduğu anlamına gelmiyor. Herhangi bir "reel-sosyalist" ülkede bir "iç mekân" görmüş biri, Morris'in tasarım kaygılarının ya da Wilde'ın sosyalizmi estetik bir hayatın yolunu açacak bir sistem gibi anlamasının ne kadar gerekli bir "panzehir" olduğunu kolayca kavrar.

Murat Belge

Sosyalizm ve insan Ruhu

Bülbülün ve karganın ses organları benzer yapıdadır, ama birincisinin çeşit çeşit şakımak için kullandığı bu organları, ikincisi yalnız gagalamak için kullanmaktadır. Charles Daru 'in

Erdemin ilk şartı burjuvalardan nefret etmektir.

Gustave Flanbert

Sosyalizmin tesisinden elde edilecek belli başlı ka-zanç, hiç şüphesiz, bunun bizleri o pek sıkıcı şeyden, başkaları için yaşamak zorunluluğundan kurtarması olacaktır ki, halihazırdaki gidişatta, bu hemen hemen herkesin üzerine bir heyula gibi çöküyor. Hatta, hiç kimse için bundan kurtuluş yok gibi bir şey.

Ara sıra, yüzyıl içinde, Darwin gibi büyük bir bili-madamı, Keats gibi büyük bir şair, Mösyö Renan gibi seçkin bir eleştirel zihin, Flaubert gibi üstün bir sa-natçı, kendini yalıtmayı, başkalarının gürültücü ta-leplerinin erişemeyeceği bir yerde tutmayı, Platon'un dediği gibi "duvarın sağladığı korunmaya" sığınıp içindeki cevheri kusursuzluğa eriştirmeyi başarmış, bu ona benzersiz bir kazanım sağladığı gibi, tüm dünya-ya da emsalsiz ve sürekli kazanım sağlamıştır.

Ne var ki, bunlar birer kuraldışıdır. İnsanların bü-yük bölümü sağlıksız ve abartılı bir altrüizm yolunda hayatlarını ziyan etmekteler —hatta ziyan etmeye zor-lanmaktalar. Bunlar çevrelerinin çirkin bir yoksulluk-la, çirkin bir çirkinlikle, çirkin bir açlıkla kuşatıldığı-nı görüyorlar. Bütün bunlardan kuvvetle duygulan-maları kaçınılmazdır. İnsanoğlunun duyguları düşün-

1857'de, Brüksel'de toplanan Birinci İyilikseverler Kongresinde, Lille yakınlarındaki Marquette'in en zengin fabrikatörlerinden Bay Scrive, Kongre üyelerinin alkışları arasında, yerine getirilmiş bir ödevin soylu sevinci içinde şunları anlatıyordu: "Çocuklar için bir takım eğlence olanakları sağladık. Çalışırken şarkı söylemesini, yine çalışırken sayı saymasını öğretiyoruz onlara; eğlendiriyor bu onları ve geçimlerini sağlamak için gerekli 12 saatlik çalışmayı cesaretle kabul ediyorlar." Paul lutfargne

1Yoksulların devlet yardımı alanlar olarak "doğallıktan çıkarılması", tüketiciliğin "doğallaştırılması'nın vazgeçilmez bir koşuludur. Tüketicilerin kendilerine özgü kimliği koruması, tüketici olmayanların o kimliğin itici ve nefret edilmesi gereken karşıtı -ve sakınılması gereken bir tehdit— olarak kurulmasını gerektirmektedir. Yoksullar olmasa, onları icat etmek gerekirdi.

Zygmunt Banman

cesinden daha çabuk uyarılır; ve bundan bir süre önce eleştirinin işlevi üzerine yazdığım denemede işaret et-tiğim gibi, çekilen acılara sempati duymak, düşünce-lere sempati duymaktan çok daha kolaydır.

Bu yüzden, bu insanlar hayranlık verici, fakat yanlış yönlendirilmiş niyetlerle, büyük bir ciddiyet ve büyük bir duygusallıkla, kendilerini, çevrelerinde gördükleri kötülüklere ilaç olma işine vermekteler. Ama onların ilaçları hastalığı iyileştirmiyor: Yalnızca uzatıyor. Hatta, ilaçları hastalığın bir parçası.

Mesela, yoksulluk sorununu, yoksulların hayatta kalmalarını sağlayarak çözmeye çalışıyorlar; ya da çok daha ileri bir ekolün yaptığı gibi, yoksulları oyalaya-rak. Ama bu bir çözüm değildir; güçlüğün daha da tırmandırılmasıdır. Gerçek çözüm, yoksulluğu ortadan kaldıracak bir toplum düzeni kurmak, buna çalışmaktır. Ve altriiizmin erdemleri, gerçekte bu hedefin yerine getirilmesini engellemiştir.

Tıpkı en kötü köle sahiplerinin kölelerine iyi davra-nanlar olması ve bunların, kölecilik yüzünden acı çe-kenlerin köleciliğin korkunç iç yüzünü görmelerini ve köleciliğin düşünenler tarafından anlaşılmasını engel-lemeleri gibi, halihazırda ingiltere'deki gidişat içinde, en büyük zararı verenler de en çok iyilik yapmaya ça-balayanlardır.

Sonunda konuyu gerçekten incelemiş ve o hayatı bi-len kimselerin —East End'de yaşayan okumuş kişile-rin- söz alıp toplumu hayırseverlik, yücegönüllüliik ve benzeri altrüist güdülerine gem vurmaya çağırdığı-na tanık olduk. Onlar bunu hayırseverliğin insanı al-

15

Mülksüzlerin emekleri dışında hizmete sunabilecekleri bir şeyleri yoktur. Dolayısıyla, "mülk" ve "mülksüzlük", bütün sınıf ayrımlarının temel kategorileridir.

Max Weber

Özel mülkiyet hakkı, sömürme ve eziyet etme hakkı demektir. Özel mülkiyeti savunanlar, ekonomik adaletsizliği umursamayanlardır.

George Orwell

Bireylerin, işbölümüne ve kafa emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkiye kölece boyun eğişleri sona erdiği zaman, emek yalnızca bir geçim aracı olmadığı zaman, bireylerin çeşitli biçimde gelişmeleriyle üretici güçler de arttığı ve bütün kolektif zenginlik kaynakları gürül gürül fışkırdığı zaman, ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları kesin olarak aşılmış olacak ve toplum, bayraklarının üstüne şunu yazabilecektir: "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre!"

Kari Al arx

16 -*

çaktığı ve ahlâksızlaştırdığı gerekçesini öne sürerek yapıyorlar. Son derece haklılar. Hayırseverlik, çok sa-yıda günahın anasıdır.

Şunu da söylemek lazım: Özel mülkiyetin kurum-laşması sonucunda ortaya çıkan korkunç kötülükleri azaltmak için özel mülkiyeti kullanmak da ahlâksız-lıktır. Hem ahlâksızlık, hem de adaletsizliktir.

Sosyalizmde, tabii, bütün bunlar ortadan kalkacak. Pis kokulu inlerde, pis paçavralar içinde yaşayan kimse kal-mayacak; kimse başa çıkılmaz, tümüyle iğrenç koşullar-da, sağlıksız, açlıktan avurdu çökmüş çocuklar yetiştir-meyecek: Toplumun güvenliği şimdi olduğu gibi hava durumuna bağlı olmayacak. Don olduğunda yüzbinler-ce insan işini kaybedip iğrenç bir sefalet içinde sokakla-ra dökülmeyecek, ağlaya sızlaya komşularından sadaka dilenip bir dilim ekmek ve bir gecelik kirli barınak uğ-runa tiksinç sığınmaevlerinin kapılarında küme küme toplaşmayacak. Toplumun her üyesi toplumun genel re-fah ve mutluluğundan payını alacak ve arada sırada bir don olayı olursa, hiç kimsenin canı yanmayacak.

Öte yandan, Sosyalizmin kendisi, sırf insanı Bireyselli-ğe götüreceği için değerli bir şey olacak.

Sosyalizm, Komünizm ya da adına ne derseniz deyin, özel mülkiyeti kamusal zenginliğe dönüştürerek ve re-kabetin yerine işbirliğini koyarak toplumu baştan aşağı sağlıklı bir organizma haline, olması gereken hale geti-recek ve toplumun her bir üyesinin maddî refahını sağ-layacak. Daha açık bir deyişle, hayata esas temelini ve esas çevresini kazandıracak. Fakat, yaşamı kusursuzlu-ğun en yüksek mertebesine çıkarmak için, daha fazlası-

17

Devletçi sosyalistlere göre, kapitalizmin kötülüklerinin tek çaresi, bankaları, toprağı ve sanayii devletleştirmek, yani ekonomik ve siyasî iktidarı merkezîleştirmektir. Otokratik veya oligarşik

sosyalizm, sosyalizm değildir. Olsa olsa müşfik bir despotizmdir ve herhangi bir despotizmin şefkatini uzun süre sürdürdüğü tarihte görülmüş şey değildir.

Aldotts Hııxley

Çağdaş dünyamızda yönümüzü bulma gereksinimindeyiz: Ne istiyoruz? Bu tasarı neleri içeriyor? Nasıl gerçekleşebilir hale gelir? Hangi yeni sorunları ortaya çıkarır? Tiim bu konularda, Marx'ın bize söyleyecek hiçbir şeyi yoktur —yalnızca üretim araçlarındaki özel mülkiyeti yıkmak gerektiğinin dışında; bu da ancak, tam olarak ne anlama geldiğinin bilinmesi koşuluyla (bugün "devletleştirme"leri sosyalizm diye yutturmaya devam ediyorlar, öyle değil mi?) doğrudur. Başka sorunlar da vardır... Cornelim Castoriadis

I I

Emek, zenginler için harikalar yaratır, ama işçi için yoksunluk üretir. Saraylar yapar, ama işçi için inler üretir. Güzellik yaratır, ama işçi için solup sararma üretir. Makine durumuna indirgeyerek barbarlık içine düşürdüğü işçiyi fizik ve törel bakımdan alçaltır; zihin alanını genişletirken alıklığı ve budalalığı işçinin yazgısı durumuna getirir.

Kari Marx

na gerek vardır. Gerek duyulan şey Bireyselliktir.

Sosyalizm eğer Otoriter karakterli olursa, halihazırda-ki politik güçle silahlanmış hükümetler yerine, ekono-mik güçle silahlanmış hükümetler olacak olursa, tek kelimeyle, Endüstriyel Tiranlıklar ortaya çıkarsa, o za-man insanlığın sonu başından da kötü olacak.

Halihazırda, özel mülkiyetin varlığı, bir sürü insana çok kısıtlı bir bireyselliğini geliştirme imkânı veriyor. Bu kişiler ya hayatlarını kazanmak için çalışmak zo-runda değiller, ya da onlara kendilerine gerçekten uy-gun olan, zevk aldıkları etkinlik alanını seçme fırsatı veriliyor. Bunlar şair, düşünür, bilim ve kültür adam-ları -özetle, gerçek insanlar, kendilerini gerçekleştire-bilmiş insanlar ve onların şahsında insanlık da kısmen kendini gerçekleştirebiliyor.

Öte yanda ise, mülk sahibi olmadıkları için ve her zaman düpedüz açlıktan ölmenin sınırında oldukları için, yük hayvanları gibi çalışmak zorunda olan insan-lar var. Yaptıkları işler onlara hiç uygun değil; onları muhtaç olmanın akıldışı, aşağılayıcı zorbalığı yüzün-den yapmaya mecbur kalıyorlar. Bunlar Yoksullar: Onların ortamında ne davranışlarda incelik, ne hoş-sohbet olmak, ne uygarlık ve kültür, ne zevklerde in-celmişlik ne de yaşama sevinci var.

Onların bir arada oluşturdukları güçten insanlık bü-yük bir maddî refah kazanıyor. Ama kazandığı tek şey maddî sonuçlar; yoksul insanın kendisinin hiçbir öne-mi yok. O, kendisine saygı duymak şöyle dursun, onu ezen bir Gücün sonsuz küçük bir zerreciği: Hatta bu güç onun ezik kalmasını tercih ediyor, çünkü bu du-

Özel mülkiyet çerçevesinde şeyler ters bir anlam kazanırlar. Herkes bir başkasında yeni bir

gereksinme yaratıp onu yeni bir bağımlılığa sokmaya, yeni fedakârlıklara sürüklemeye, yeni bir doyum yoluna alıştırmaya, lıerkes başkasının üzerinde dışsal bir egemenlik kurup kendi bencil gereksinmelerini doyurmaya bakar. Her yeni ürün, karşılıklı dolandırıcılık ve karşılıklı soygunculukta yeni bir potansiyeli temsil eder. İnsan, insan olarak yoksullaşır. Kari Al arx

rumda o insan çok daha itaatkâr oluyor.

Elbette, özel mülkiyet koşullarında gerçekleşen Bi-reyselliğin her zaman, kağıt üzerinde bile, güzel ve ha-rikulade olmadığı, yoksulların da, kültürleri ve çekici yanları olmasa da, gene de birçok erdemleri olduğu söy-lenebilir. Bu iki ifade de tamamen doğru sayılabilir.

Özel mülk sahibi olmak çoğunlukla son derece ah- ^ lâk bozucudur, ve Sosyalizmin bu kuruma son vermek istemesinin nedenlerinden biri de elbette budur.

Hatta, mülk gerçek bir baş belasıdır. Birkaç yıl önce, taşrada, insanlar mülkün sorumlulukları olduğunu söy-leyerek dolanıp durmaktaydılar. Bunu o kadar sık ve o kadar can sıkana kadar söylediler ki, sonunda, aynı şeyi kilise de söylemeye başladı. Bunu artık her kilise kürsü-sünden duymak mümkün. Son derece de doğru.

Mülkün sadece sorumlulukları değil, o kadar çok sorumluluğu var ki, aşırı oranlarda edinilmesi sıkıntı-dan başka bir şey getirmiyor, insana sonsuz talepler getiriyor, işlerle sonsuz ilgilenmek zorunda kalıyorsu-nuz, bitmez tükenmez bir baş ağrısı. Mülk sadece haz getirseydi, ona katlanabilirdik; fakat sorumlulukları onu katlanılmaz hale getiriyor. Zenginlerin çıkarı için ondan kurtulmalıyız.

Yoksulların erdemleri hiç de karşı çıkılacak şeyler değil, bunun böyle olması da çok yazık. Sık sık yok-sulların hayırseverlik karşısında gönül borcu duyduk-ları söylenir. Bazıları öyledir ama, yoksulun kalitelisi hiçbir zaman gönül borcu duymaz. Onlar nankör, hoşnut-suz, dikbaşlı ve asi olurlar. Böyle olmakta da son dere-ce haklıdırlar.

21

Çoğunluğun ürettiğine el koyan azınlığın mutlak zaferi şudur: Ayda 150 milyon ile dört kişiye bakıp bir gecekonduda oturan ve günde 10 saat çalışan insanın, kendi gibi binlerce kişinin emeğini emen başkasının karşısında öfkelenmemesi, ona hak vermesidir. Orhan Pamuk

Devrim hakkı diye bir hakkın olduğunu herkes kabul eder. Bu, bir yönetimin despotluğunun veya yeteneksizliğinin tahammül edilmez olması halinde, ona destek olmayı reddetmek ve ona karşı direnmek hakkıdır. Heııry David Thoreau

]

Haksızlığı her kabul ediş, daha büyüğünü doğurur. Ahmet Haindi Tanpınar

Hayırseverliğin gülünç derecede yetersiz bir kısmî borç ödeme yolu ya da duygusal sadaka olduğunu dü-şünürler, ki bu da genellikle bu duygusallığı gösteren kişinin onların özel yaşamları üzerinde zorbaca ege-menlik kurması gibi bir küstahlığa yol açar.

Zenginlerin sofrasından dökülen bir-iki kırıntı için neden gönül borcu duysunlar ki? O sofraya onlar

da oturmalıdırlar ve artık bunun farkına varmaya başlı-yorlar. Hoşnutsuz olmaya gelince, böyle koşullar al-tında ve böylesi düşkün bir yaşam biçiminde hoşnut- ~h\ suz olmayan kişi hayvanın tekidir.

Tarih okumuş herkes bilir ki, itaatsizlik insanın asıl erdemidir. İlerleme itaatsizlik yoluyla kaydedilir, ita-atsizlik ve başkaldırı yoluyla.

Bazen yoksullar tutumlu oldukları için övülürler. Oy-sa yoksullara tutumluluk önermek hem kaba bir şaka, hem de hakarettir. Açlıktan ölen bir adama daha az ye-mesini öğütlemek gibi bir şeydir. Bir işçi ya da köylü-nün tutumlu olması son derece ahlakdışı bir şey olurdu.

İnsan kötü beslenen bir hayvan gibi yaşamaya dün-den razı olmamalıdır. Öyle yaşamayı reddetmelidir, ya çalmalı ya da öfkesini dile getirmelidir, ki bazıları bu-nun da hırsızlığın-uğursuzluğun bir biçimi olduğunu düşünürler. Dilenmeye gelince, o elini uzatıp almak-tan daha güvenlidir, ama uzanıp almak dilenmekten daha şıktır. Evet, nankör, tutumsuz, hoşnutsuz ve asi bir yoksul, büyük olasılıkla sahici bir kişiliktir ve on-da çok cevher vardır. En azından sağlıklı biçimde sesi-ni yükselten biridir.

Erdemli yoksullara gelince, insan onlara acıyabilir

Siyahlar arkada oturuyorlar. Bir beyaz adam çıkmış, "ben siyahlarla yan yana oturmak istiyorum" demiş, arkaya oturmuş. Sen misin arkaya-siyahların yanına- oturan! Adamı bir güzel dövüp indirmişler ilk durakta... Bunu NTV'de bir belgeselde gördüm. Adamın kendisi çıktı. Artık yaşlanmış tabii, bunu anlatıyor. Yerel gazetelerde de çıkmış adam, hastanelik edilmiş hali var. O kadar sevdim ki o adamı, tanımıyorum, ismini bilmiyorum, hiçbir zaman görmeyeceğim. İşte benim kardeşim o, hepimizin kardeşi o. Halil Türbanlı

elbette, ama hayranlık duyması olacak şey değildir. Onlar düşmanla özel koşullarda bir anlaşma yapmış-lardır ve doğuştan haklan olan şeyi pek sefil bir kap yemeğe satmışlardır. Aynı zamanda fevkalâde aptal ol-salar gerektir.

Bir insanın, bu yasalar altında kendisine güzel ve en-telektüel bir hayat biçimi sağlayabildiği sürece, özel mülkiyeti koruyan ve mülk edinmeye izin veren yasala-rı kabul etmesini anlarım. Ama hayatı böyle yasalarla bozulup çirkinleştirilmiş birinin onların devamına ses çıkarmaması bana neredeyse inanılmaz geliyor.

Mamafih, bunun açıklamasını bulmak da çok zor değil. Kısaca şu: Sefalet ve yoksulluk o kadar aşağıla-yıcı şeylerdir, insan doğası üzerinde öylesine felç etki-si yaratmaktadırlar ki, hiçbir sınıf kendi çektiği ıstıra-bın gerçekten bilincine varamamaktadır. Bunu onlara başkalarının anlatması gerekir, çoğunlukla da bunu söyleyenlere kesinlikle inanmazlar.

Büyük işverenlerin provokatörler hakkında söyledik-leri tartışmasız doğrudur. Provokatörler, her işe burnu-nu sokan, her şeye maydanoz bir grup insandır, ki bun-lar, toplumun halinden son derece hoşnut bir sınıfının üzerine çöker ve onların arasına hoşnutsuzluk tohumla-rını serperler. Provokatörlerin bu kadar vazgeçilmez ol-ması tam da bu yüzdendir. Onlarsız uygarlığımızın şu yarım yamalak halinde gelişme denen şey olmazdı. Amerika'da kölelik, köleler taralından girişilen bir ha-reket sonucu, hatta

onların özgür olmak yolunda açıkça bir istek bildirmeleri dolayısıyla ortadan kaldırılmış de-ğildir. Kölelik, kendileri köle ya da köle sahibi olma-

Köleciliği savunan bir yönetimi hükümetim olarak kabul edemem. Köleliği kaldırmak istiyoruz diye ortaya çıkanlar ("abolitionist'ler"), bugünden tezi yok, Massachusetts hükümetini desteklemekten vazgeçsinler, hak yerini bulsun diye de bir kişilik çoğunluk elde edecek kadar beklemesinler. Hetıry David Thoreau

Sen çalışıp çabalarsın, çoluk çocuğunun karnını doyuramazsııı; o yan gelip yatar, elini ılık sudan soğuğa vurmaz, bir eli yağda, bir eli baldadır. Bir de sen götürür arkadaş, üstelik de reyini bu padişah hayatını sürenlere verirsin. Olur mu? Benim bu fukara kısmının gidişine de, davranışına da aklım ermedi gitti. Yaşar Kanal

yan, hatta konuyla hiçbir ilgileri olmayan, Boston'da ya da başka kentlerde yaşayan bir takım provokatörlerin ağır biçimde yasadışı davranışları sonucu kaldırılmıştır.

Kuşku yok ki, meşaleyi yakan, bütün olayı başlatan Abolitionist'ler olmuştur. Kölelerin kendilerinden sa-dece çok az yardım görmemiş olmaları değil, hemen hiç sempati görmemiş olmaları da dikkat çekicidir; sa-vaşın bitiminde de köleler özgür olduklarını gördük-lerinde, hatta açlıktan ölecek denli mutlak bir özgür-lük içinde olduklarını gördüklerinde, birçoğu bu yeni gidişattan acı bir pişmanlık duymuştur.

Düşünen insan için, tüm Fransız Devrimi'nin en tra-jik olayı, Marie Antoinette'in kraliçe olduğu için öldü-rülmesi değil, Vendee'li aç köylünün feodalizmin çirkin davası uğruna seve seve ölüme gitmiş olmasıdır.

O halde, şurası açıktır ki, Otoriter bir Sosyalizm işi-mize yaramayacaktır. Çünkü halihazırdaki sistemde çok sayıda insan belli ölçüde özgür, ifade özgürlüğüne sahip, mutlu hayatlar yaşamaktayken, endüstriyel-kış-la sistemi ya da bir ekonomik zorbalık sisteminde, kimsenin böyle bir özgürlüğü olamayacaktır.

Yaşadığımız toplumun bir kısmının hemen hemen köle gibi yaşaması esef edilecek şeydir, fakat sorunu toplumun tümünü köleleştirerek çözmeyi önermek çocukçadır. Her kişi kendi işini seçmekte özgür bıra-kılmalıdır. Ona hiçbir zorlama getirilmemelidir. Zor-lanacak olursa, işi kişiye uymayacak, kendi başına da iyi bir iş olmayacak, kimsenin de işine yaramayacaktır. İş derken de her türlü etkinliği kastediyorum.

Bugün hiçbir Sosyalistin ciddi ciddi, bir müfettişin

Savcı: Bu, yalanlarla dolu bir broşürdür. Kızıl Yıldız Traktör Fabrikası'ndaki işçilerin durumunu ele alırken gerçeği tümüyle çarpıtmaktadır. Yazar, Parti'nin ve sendikanın desteğiyle fabrika yönetiminin işçileri sömürdüğünü ve sistemli olarak aşağıladığını söylemektedir! Ona göre, işçilerin durumu klasik kapitalizm altındaki proletaryanınkiyle aynıdır. Macar işçileri ile sömürgeciliğin ilk dönemlerindeki yerlileri özdeşleştiren bu broşür, sendikaları işçilerin çıkarlarına tamamen yabancı "paralı düşmaniar"a benzetmektedir. Sanık: Burada söz konusu olan gerçek, kapitalizmin yarattığı bir kurum olan parça başına ücret sisteminin korunmasının belirli toplumsal grupların çıkarlarına olduğu

ve çoğunluğun çıkarlarına hizmet etmediğidir. Yargıç Sanığın Macaristan'da işçi sınıfının sorunlarını umursamayan ayrıcalıklı ve dokunulmaz bir sınıfın varolduğu görüşünü 1970'ten beri taşıdığını biliyoruz. Karar: Budapeşte Mahkemesi Miklos Haraszti'yi sekiz ay hapse mahkûm etmiş, ancak üç yıl süreyle gözetim altında tutulması koşuluyla bu cezayı ertelemiştir. Sanık, üç yıl içinde kanunlara karşı gelmekten mahkûm olursa, bu ceza uygulanacaktır. ' *

Miklos Haraszti'rıin yargılanması, ikinci Ot urum. 10-11 Ocak 1974

18 28

her sabah her evi ziyaret ederek her yurttaşın kalkıp sekiz saat kol kuvvetine dayalı iş yapıp yapmadığını denetleyeceği bir sistemden yana olacağını sanmam. İnsanlık o aşamayı geçti ve bu tür bir yaşamı, gelişi-güzel bir tavırla, mücrimler demeyi seçtiği insanlara reva görmekte.

Fakat itiraf edeyim ki, karşılaştığım sosyalizan fikir-lerin çoğu, bence tam zorlama değilse de, otorite fik-riyle lekelenmiş durumdalar. Elbette ki otorite ve zor-lama söz konusu bile olmamalı. Her türlü ortaklaşma isteyerek yapılmalıdır, insan, sadece isteyerek giriştiği iş-birliklerinde kendini iyi hisseder.

Fakat, halihazırda gelişimi için az çok özel mülkiye-tin varlığına bağımlı olan Bireyselliğin nasıl olup da özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasından yarar sağlaya-cağı sorusu sorulabilir. Cevabı çok basit. Doğru, varolan koşullar altında, Byron, Shelley, Browning, Victor Hu-go, Baudelaire ve diğerleri gibi özel gelir sahibi bir-iki kişi, az çok kusursuz biçimde kendi kişiliklerini ortaya koyabilmişlerdir. Bu adamlardan hiçbiri bir gün bile olsun emeğini kiralamamıştı. Yoksulluk yükü üzerle-rinden alınmıştı. Büyük bir avantaja sahiptiler.

Soru, böyle bir avantajın çekilip alınmasının Birey-selliğin yararına olup olmayacağıdır. Alındığını varsa-yalım. O durumda Bireyselliğe ne olur? Bundan nasıl yarar sağlar?

Şöyle yarar sağlar: Yeni ortaya çıkan koşullarda, Bi-reysellik şimdikinden çok daha özgür, çok daha seçkin ve çok daha yoğun olacaktır. Adını andığım şairlerin düşgiicüyle gerçekleştirilmiş büyük Bireysellikten de-

Doğanın denetim altına alınması ve daha çok, daha değişik şeyler üretilebilmiş olması, sanki hayattaki en önemli amaçmış gibi ele alındı.

insan bu süreç içinde kendini bir eşya durumuna dönüştürdü. Değer sıralamasında, yaşamak mülkiyetten daha alt sıraya geçti, sahip olma varolmanın üstüne çıktı.

Erich Frtmm

İnsanın eşya üzerinde iktidar kurma isteği ne kadar yoğun olursa, eşyanın onun üzerindeki tahakkümü de o kadar ağır olur ve insan da gerçek bireysellik özelliklerinden o kadar uzaklaşır, zihni giderek bir biçimsel akıl otomatına dönüşür.

Herkes kendi başının çaresine bakmaya girişince, bireysellik zedelenmektedir. Sıradan insan siyasete karışmaktan vazgeçtiği zaman, toplum orman kanunlarına dönmekte, bu da bireyselliğin son kalıntılarını bile silip siipürmektedir.

Max Uorkheimer

30

ğil, tüm insanlıkta genel olarak içerik ve potansiyel ola-rak varolan büyük, fiilî Bireysellikten söz ediyorum.

Çünkü özel mülkiyetin tanınması, gerçekte insanla onun sahip olduklarını birbirine karıştırarak Bireysel-liğe zarar vermiş, onu gölgelemiştir. Bireyselliği ta-mamen yolundan saptırmıştır. Hedefi gelişme değil, kazanç olmuştur. Öyle ki, insanoğlu, önemli olanın varolmak değil, sahip olmak olduğunu düşünmüştür. insanoğlunun gerçek kusursuzluğu, sahip olduklarında de-ğil. insan olarak ne olduğunda yatar.

Özel mülkiyet gerçek Bireyselliği ezmiş, yerine sahte bir Bireyselliği dikmiştir. Toplumun bir kesimini aç bırakarak Birey olmalarını engellemiştir. Toplumun di-ğer kesimini ise yanlış yola sokarak ve önlerine engeller koyarak Birey olmaktan alıkoymuştur.

Hatta, insanın kişiliği sahip oldukları tarafından öy-lesine ele geçirilmiştir ki, ingiliz yasaları her zaman kişinin mülküne karşı işlenen suçları onun şahsına karşı işlenen suçlardan daha şiddetle cezalandırmıştır ve mülk hâlâ tam yurttaşlığın sınanmasıdır.

Paranın kazanılması için gerekli olan çalışma da çok ahlâk bozucudur. Mülkün muazzam ayrıcalık, top-lumsal konum, onur, saygı, paye ve buna benzer hoş şeyler sağladığı bizimki gibi bir toplumda, doğası iti-bariyle hırslı olan insan, mülk edinmeyi hedef haline getirir ve istediğinden ya da işine yarayacak olandan ya da keyfini sürebileceğinden, hatta belki hayal ede-bileceğinden çok daha fazlasını elden ettikten sonra dahi, bezgin ve bıkkın bir biçimde servet biriktirme-ye devam eder. Mülk edinmek için insan kendini aşırı

31

İtaat eken, isyan biçer. Anadolu cleyiji

Nerede iktidar varsa,

orada iktidara karşı direnç vardır.

Micbel Voııcanlt

Teknoloji yüzyılının doruk noktasında, gerilla savaşının yaygınlaşması sembolik bir vakadır: insan bedeninin enerjisi, tahammül ötesi baskıya isyan ediyor ve kendini baskı aygıtının önüne fırlatıyor. Herbert Mantise

biçimde güvensiz biriydi Sezar!

Otorite uygulayan birinin olduğu yerde otoriteye karşı koyan biri olacaktır.

Sezar çok kusursuzdu ama, onun kusursuzluğu teh-likeli bir yol izliyordu. Marcus Aurelius kusursuzdu, der Renan. Evet, büyük imparator kusursuz bir adam-dı. Ama omuzlarına yüklenen bitmez tükenmez so-rumluluklar nasıl da katlanılmazdı! imparatorluğun yükü altında sendeledi. Tek bir insanın, o Titan'ın ve o fazlasıyla uçsuz bucaksız kürenin ağırlığını taşıya-mayacağının bilincindeydi.

Kusursuz insandan kastım, kusursuz koşullar altın-da gelişimini tamamlamış insandır; yaralı ya da kaygı-lı ya da sakatlanmış ya da tehlikede olmayan insan.

Çoğu kişilik sahibi insan, başkaldıran olmak zorunda bırakılmıştır. Güçlerinin yarısı çekişmeye harcanmıştır.

Byron'ın kişiliği örneğin, ingilizlerin aptallığı ve iki-yüzlülüğü ve bağnazlığına karşı verdiği savaşta korkunç biçimde ziyan olmuştu. Böyle savaşlar her zaman gücü pekiştirmezler; çoğu zaman zaafı artırırlar.

Byron hiçbir zaman bize verebileceklerinin tümünü veremedi. Shelley daha ucuz kurtardı. Byron gibi, o da mümkün olduğunca çabuk ingiltere'yi terketti. Ama o kadar çok tanınmıyordu, ingilizler onun ne kadar iyi bir şair olduğunu anlamış olsalardı, dişleriyle tırnak-larıyla üstüne çullanır, ellerinden geldiğince hayatını karartırlardı.

Ama o, seçkin çevrelerde çok göze batan biri değildi, bu yüzden sıyırtabildi, bir ölçüde. Gene de Shelley'de bile bazen fazlasıyla bir asilik tonu vardır. Kusursuz bir

35

Gördüm, cinayeti gördüm: Önümden geçti Gördüm yüzünü, Castlereagh'ın yüzüydü Gözleri sakin, zulüm örtülü Dokuz domuz köpek ardında leş izindeydi Bir çift insan yüreği çıkardı cebinden Fırlattı önüne itlerin

Dokuzu birden keyiflendi dokuz köpeğin

Derken düzenbazı gördüm

Yakınması tıkınması

Hele hele gerdan kıvırması

Haspanın bir kürkü eksik

Bir don giydi mi kıçına sanki Lord Eldeon

Bir elinde İncil

Bir elinde karanlığın körü

Adı Sidmouth

Önümden cimsah sırtında seğirtti ikiyüzlü Herif hem puşt hem hükümet

Uyan, uykusundan nasıl uyanırsa aslan Uyanır da bir değil, on değil, binlercesi Nasıl kırarsa zincirlerini homurtuylan Parçala şu heyulayı sırtında oturan Onlar ki azınlıkta bizler yığın yığın

Gör! Sen o zaman zenginliği Kölelikten başkasını görmedin Köle dendi mi sana Kuyruk sallaman yok mu hani!

Hani, çalışmak

Sağ çıkayım diye yarına

Kanı donmuş canını zorbaya satmak var ya!

İşte o, o kölelik işte!

Percy Bysshe Shetley

kişiliğe ahengini veren asilik değil, huzurdur.

Göreceğiz, harikulade bir şey olacak —insanın gerçek kendisi. Doğal biçimde, kendiliğinden ortaya çıkıvere-cek, bir çiçek gibi, ya da bir ağacın gövermesi gibi. Çe-kişme yaşamayacak. Hiçbir zaman tartışmayacak, karşı çıkmayacak. Bir şey kanıtlamayacak. Her şeyi bilecek. Ama bir yandan da bilgi edinme meselesiyle uğraşma-yacak. Bilge olacak. Değeri maddî şeylerle ölçülmeye-cek. Hiçbir şeyi olmayacak. Gene de her şeyi olacak, in-san ondan ne alırsa alsın, sahip olmayı sürdürecek, o denli zengin olacak. Durmadan başkalarının işine karı-şıp onlardan kendisi gibi olmalarını istemeyecek. Onla-rı farklı oldukları için sevecek. Başkalarının işine karış-mamakla birlikte, hepsine yardım edecek, güzel bir şe-yin sadece güzel olduğu için bize yardım etmesi gibi. İnsanın kendisi çok mucizevî bir şey olacak. Bir çocu-ğun kendisi gibi mucizevî bir şey olacak.

Gelişiminde, eğer insanlar isterse, Hıristiyanlıktan yardım görecek; eğer istemezlerse, gene de büyük bir kendine güvenle gelişecek. Çünkü geçmişi dert etme-yecek, şu ya da bu olay olmuş mu, olmamış mı, umur-samayacak. Kendi yasalarından başka yasa da tanıma-yacak; ne de kendi otoritesinden başka otorite. Ama kendisine yardımcı olanları sevecek ve sık sık onları anacak. Ki bunlardan biri de İsa'ydı.

"Kendini Bil!" yazılıydı Antik Dünya'nın kapısının üzerinde. Yeni dünyanın kapısının üzerinde "Kendin Ol!" yazılı olacaktır. İsa'nın insanoğluna mesajı da "Kendin OÜ"dan başka bir şey değildi. İsa'nın sırrı bundan ibarettir.

37

Modern özgürleşme hareketleri, özellikle işçi, ama aynı zamanda da kadın hareketi hu soruyu sordular: İktisadî iktidar ve siyasal iktidar karşısında olağanüstü bir eşitsizliğin mevcut olduğu ve bu eşitsizliğin sürekli yeniden üretildiği bir toplumda, -ya da birkaç onyıl önce kadınlara "siyasal haklar" tanınmış

olmasına karşın, fiiliyatta onlara "edilgen vatandaş" muamelesi yapan bir toplumda- demokrasi, yani her isteyenin iktidara fiilen katılabilme olanağı olabilir mi? Mülkiyet (ister özel olsun, ister "Devlet" mülkiyeti) yasaları gökten mi indi acaba, indiyse hangi Sina Çölü'ne indi, söyler misiniz?

Cornelius Castoriadis

ha yoksullardan bahsederken düpedüz imanın kendisin-den bahseder, tıpkı zenginlerden bahsettiğinde de kendilikle-rini geliştirmemiş insanlardan bahsettiği gibi.

İsa, tıpkı bizimki gibi özel mülkiyet sahibi olmaya izin veren bir toplumun üyesiydi ve öğretisi şuydu:

Böyle bir toplumda, insanın az bir yiyecekle yarı aç ya-rı tok yaşaması, bedenini sıcak tutmayan paçavralar giyip korkunç, sağlıksız barınaklarda yaşaması bir avantaj, sağlıklı, hoş ve adam gibi koşullarda yaşama-sı ise bir dezavantajdır.

Böyle bir görüş orada ve o zamanda yanlış sayılacak-tı ve şimdinin ingiltere'sinde, tabii, daha bile yanlış sayılacaktır; çünkü kuzeye doğru gidildikçe hayatın maddî gereklilikleri daha da hayatî önem kazanmakta, toplum yapımız çok daha karmaşıklaşmakta ve antik dünyanın herhangi bir toplumundan çok daha aşırı uçlarda lüks ve sefalet sahneleri sergilenmektedir.

İsa'nın murad ettiği şuydu: İnsana dedi ki, "Senin harikulade bir kişiliğin var. Onu ileri götür. Kendin ol. Kusursuzluğun senin dışındaki şeyleri biriktir-mekte ya da onlara sahip olmakta yattığını düşünme bir an bile. Kusursuzluğun senin içindedir. Bunu bir farkettin mi, artık zengin olmak istemeyeceksin. Sıra-dan hazineler insandan çalınır. Gerçek zenginlikler ça-lınamaz. Ruhunun hazinesinde paha biçilmez kıymet-te şeyler vardır, elinden alınamayacak şeyler. Bu yüz-den hayatını dışsal şeylerin ona zarar veremeyeceği bi-çimde kurmaya çalış. Ayrıca kişi olarak sahip olduğun şeylerden de kurtulmaya çalış. Onlar beraberlerinde f-bıktırıcı bir meşguliyeti, sonsuz çalışmayı, sürekli

haksızlığı getirirler. Sahip oldukların, her adımda Bi-reyselliği köstekler."

Şunu da unutmayalım, İsa hiçbir zaman yoksul düş-müşlerin ille de iyi olduklarını, zenginlerinse ille de kötü olduklarını söylememiştir. Bu doğru olmazdı. Varlıklı insanlar, sınıl olarak, yoksul düşmüşlerden daha iyi, daha ahlâklı, daha entelektüel, daha ince dav-ranışlıdırlar.

Toplumda zenginlerden daba çok para düşünen tek bir sı-nıf vardır, o da yoksullar. Yoksullar paradan başka bir şey düşünemez. Yoksul olmanın sefaleti budur.

İsa'nın gerçekte söylediği, insanın kendi kusursuz-luğuna, sahip oldukları, hatta yaptıkları aracılığıyla değil, tamamiyle ne olduğu aracılığıyla ulaşacağıdır. X/ Bu yüzden, İsa'nın yoluna giren varlıklı delikanlı ta-mamiyle iyi bir yurttaş olarak resmedilir, ne sınıfının yasalarına, ne de dininin buyruklarına karşı gelmiştir. O, o olağandışı sözcüğün en olağan anlamında, olduk-ça saygın biridir. İsa ona der ki: "Malından mülkün-den vazgeç. Bunlar kusursuzluğuna erişmene engeldir. Senin ayağına bağlı birer taştır bunlar, birer yüktür. Kişiliğinin bunlara ihtiyacı yok. Kim olduğun, hayat-tan ne istediğin senin içindedir, dışında değil."

Kendi dostlarına da aynı şeyi söyler. Onlara kendi-leri olmalarını, durmadan başka şeylere kafa yorma-malarını söyler. Öteki şeylerin ne önemi vardır? İnsan kendi içinde tamamdır. Dışarıya, dünyaya adım attık-larında, dünya onlarla aynı fikirde olmayacaktır. Bu kaçınılmazdır. Dünya, Bireysellikten nefret eder.

Ama bunu dert edinmemelidirler. Sükûnetlerini ko-

Şiddet kullanmayan direnişçi, rolünü oyunun kurallarına göre oynamayan kişidir. Sonunda diğer oyuncu da kendi rolünü oynamakta güçlük çekecek, giderek hiç oynayamayacaktır. Tüm şiddet

kullananlar, şiddet k ul lan madan d irenenleri n gücünü içgüdüyle kavrayıp karşılarındakilerin bu yolu kullanmalarını önlemek için ellerinden geleni yaparlar. Kararlı, ancak barışçı grevcilerle karşılaştıklarında camlarının kırılmasını isterler, polise taş atılmasını isterler. Neden? Çünkü bilirler ki, grevciler şiddete bir kez başvurursa, yazgıları belirlenir. Kendilerine karşı zor kullanılabilir, kamuoyu da zor kullananlardan yana olur. Alı/ons liıııxley

rumalıdırlar, merkez aldıkları nokta kendileri olmalı-dır. Biri omuzlarından pelerinlerini alırsa, ona çıkarıp mantolarını vermelidirler, sırf maddî şeylerin önemli olmadığını göstermek için. Hakarete uğradıklarında, karşılık vermemelidirler. Zaten hakaretin bir anlamı var mıdır ki? İnsanların birisi hakkında söyledikleri, o insanı değiştirmez. Kamuoyunun hiç mi hiç değeri yoktur. İnsanlar fiilî şiddete maruz kalsalar bile, şiddet-le karşılık vermemelidirler. Bu, onlarla aynı düzeye in-mek olur. Değil mi ki, insan hapiste bile bir kuş kadar özgür olabilir. Ruhu özgür olabilir. Kişiliği dupduru kalabilir. Huzur içinde olabilir. Ve her şeyden de önem-lisi, onlara başkalarının işine karışmamalarını ve onları hiçbir biçimde yargılamamalarını söyler.

Kişilik çok esrarlı bir şeydir. İnsan her zaman ey-lemleriyle ölçülemez. Yasaya uyar da, değersiz biri olur. Yasaya karşı gelir de, değerli bir insan olur. Kö-tü olabilir, hiçbir kötülük yapmadan. Toplum nezdin-de bir günah işleyebilir de, bu günah aracılığıyla ger-çek kusursuzluğuna erişebilir.

Zina yaparken yakalanan bir kadın varmış. Onun aş-kı anlatılmaz bize, fakat herhalde bu aşk çok büyük bir aşk olmalıdır, çünkü İsa ona günahlarının bağış-landığını söyler, nedamet ettiği için değil, ama aşkı o kadar yoğun ve harikulade olduğu için.

Daha sonra, ölümünden kısa bir süre önce, İsa bir şö-len sofrasında otururken, kadın içeri girer ve onun saçla-rına pahalı kokular döker. Dostları ona engel olmaya ça-lışırlar, bunun müsriflik olduğunu, kokunun parasının ihtiyaç içindeki insanlar için hayır işlerinde kullamlma-

Boşanma, iyi huylu, yumuşak başlı, eğitimli

insanlar arasında gerçekleştiğinde bile, değdiği lıer şeyi kaplayan ve solduran bir toz bulutu kaldırır çoğu kez. Mahremiyetin alanı, paylaşılmış yaşamın o biraz dalgın, korunmasız güveni, ilişki koparıldığı anda öldürücü bir zehire dönüşmüştür sanki. Profesörler, ayrıldıktan sonra, karılarının dairelerine gizlice girerek yazı masalarının çekmecelerinden bir şeyler aşırırlar ve hali vakti yerinde kadınlar da eski kocalarının vergi kaçakçısı olduğunu ifşa ederler. Ayrılmış çift daha önce ne kadar "cömertse", mülkiyet ve yükümlülük gibi

şeylere ne kadar az kafa yormuşsa, alçalışı da o kadar sefilce olur. Çünkü çekişmenin, Sövgünün ve sonu gelmeyen çıkar çatışmalarının asıl gelişme ortamı, tam da bu hukuksal olarak belirsiz, tanımlanmamış alandır. Evlilik kurumunun altındaki o karanlık temel; karısının emeği ve mülkiyeti üzerinde kocanın o barbarca iktidarı; bir erkeği yatmaktan vaktiyle zevk duyduğu bir kadınla evlenmeye zorlayabilen ve bir öncekinden daha az barbarca olmayan o cinsel baskı -ev yıkılınca mahzenlerden ve temellerin arasından sürünerek günışığına çıkarlar. Theoclor W. Adarno

sı gerektiğini ya da buna benzer bir şeyler söylerler. İsa o görüşü kabul etmez. İnsanoğlunun maddî

ihtiyaçla-rının çok büyük ve çok kalıcı olduğunu, fakat ruhanî ihtiyaçlarının daha da büyük olduğunu ve tanrısallığa yaklaştığı o anda, kendine ait ifade yolunu seçmek yo-luyla, insanın kişiliğinin kendi kendini kusursuzluğa eriştirebileceğini söyler. Dünya, bugün bile, o kadına bir azize olarak tapmaktadır.

Evet, Bireysellikte insanı düşündüren şeyler vardır. Sosyalizm aile hayatını ortadan kaldırır, mesela. Özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla, alışageldiğimiz biçi-miyle evlilik ortadan kalkmak zorundadır. Programın bir parçası budur. Bireysellik bunu kabul eder ve er-dem haline dönüştürür. Yasal kısıtlamaların ortadan kaldırılmasını kişiliğin tam olarak gelişmesine yaraya-cak bir özgürlük biçimine dönüştürür ve kadınla erke-ğin aşkını daha mucizevî, daha güzel, insanı daha soy-lu kılan bir şey haline getirir.

İsa bunu biliyordu. Yaşadığı zamanda ve toplumda çok bariz bir biçimde varolmasına karşın aile yaşamının gereklerini reddetti. "Benim annem kim? Kardeşlerim kim?" dedi, onların kendisiyle konuşmak istedikleri söylendiğinde. Müritlerinden biri gidip babasını göm-mek için izin istediğinde, "bırak ölüler ölüleri gömsün" oldu korkunç cevabı. Kişilik üzerinde hak iddia eden hiçbir şeye cevaz vermedi. İşte bu yüzden İsaca bir ha-yat sürecek kişi tamamıyla ve mutlak biçimde kendidir. Bu kişi büyük bir şair ya da büyük bir bilimadamt ya da genç bir üniversite öğrencisi ya da çayırlıkta koyun güden biri olabilir; ya da Shakespeare gibi oyunlar ya-

Önce uyum gösterirsiniz, sonra alışkanlık edinirsiniz.

Wilson Piçken

zan, ya da Spinoza gibi Tanrı hakkında düşünen biri; ya da bahçede oynayan bir çocuk, ya da denize ağını atmış bir balıkçı. Kim olduğu önemli değil, yeter ki içindeki ruhu kusursuzluğa erdiren biri olsun.

Ahlâkta ve hayatta her türlü öykünme yanlıştır. Bu-gün Kudüs sokaklarında bir deli, tahta bir haçı sırt-lanmış, sürüne sürüne gezinmektedir. O, öykünmeden zarar görmüş hayatların sembolüdür.

Aziz Damien gidip cüzamlılarla yaşadığında Isaca yaşıyordu, çünkü o böyle bir hizmet sayesinde içinde-ki cevheri gerçekleştirebildi. Ama o ruhunu müzikte ortaya koyan Wagner'den daha Isaca değildir, ya da ruhunu şarkısında ortaya koyan Shelley'den.

Tek bir tip insan yoktur. Kusurlu insan sayısı kadar kusursuzluk vardır. İnsan, belki, hayırseverliğin ister-lerine boyun eğer ve gene de özgür olabilir, fakat uyum gösterme zorunluluğuna boyun eğerek özgür kalabilen biri olmamıştır.

Bireysellik, demek ki Sosyalizm aracılığıyla varaca-ğımız noktadır. Bunun doğal sonucu olarak, Devlet yönetim görevinden tamamiyle vazgeçmelidir. Vaz-geçmelidir, çünkü İsa'dan yüzyıllar önce bilge bir ki-şinin dediği gibi, insanlığı yalnız bırakmak diye bir şey vardır, insanlığı yönetmek diye bir şey yoktur.

Bütün yönetim biçimleri birer başarısızlıktır. Des-potizm, büyük olasılıkla çok daha yararlı işler yapabi-lecek olan despot da dahil olmak üzere, herkese karşı haksızlıktır. Oligarşiler çok sayıda,

oklogarşiler az sa-yıda kişiye haksızlıktır.

Bir zamanlar demokrasiden büyük şeyler umulmuş-

47

[

Şu özlü sözü yürekten kabul ediyorum: "En iyi luikiimet, en az hükmedendir." Bu özlü sözü uygulayacak olursak, benim de inandığım gibi, eninde sonunda şuna varırız: "Hükümetlerin en iyisi hiç hükmetmeyendir." Heıry Davul Tbartau

İktidara sahip olmak, aklın özgürce yargıda bulunmasını kaçınılmaz olarak sekteye uğratır. bumatıuel Kant

Eğer başınıza bir efendi getirmek istiyorsanız, onun benim size anlattığım gibi bir insan olacağına dikkat edin; evet, kendinizi teslim ettiğiniz vahşi hayvan, benim anlattığım bu efendidir.

Makyavel

Özgürlük efendisizdir. Epiktir

Otoritenin iki kaynaktan birine dayandığı görülür: Ya otoriteyi ele geçirenin güce ve şiddete başvurması ya da aralarında yaptıklar, -veya yaptıkları varsayılan-bir sözleşmeyle otoriteye boyun eğenlerin rızası. Şiddetle elde edilen iktidar bir çeşit gasptır ve buyruk verenin gücü, kendisine boyun eğenlerin gücünden fazla olduğu sürece devam edebilir. Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü

48

tu, fakat demokrasi sadece halkın halk için halk tara-fından sopalanması demektir. Gerçek yüzü ortaya çık-mıştır. Artık zamanı gelmişti demeliyim, çünkü oto-ritenin her türlüsü insanı aşağılar. Onu uygulayanları aşağılar, kendilerine uygulananları aşağılar.

Otorite, şiddet aracılığıyla ve kaba kuvvetle ve acı-masızca uygulandığında, kendisini öldürecek olan başkaldırı ruhunu ve bireyselliği doğurarak, en azın-dan bunları ortaya çıkararak hayırlı bir işe yarar.

Belli ölçüde yumuşakbaşlılıkla uygulanıp yanısıra ödüller ve mükâfatlar verildiğinde, son derece gayri-ahlâkîdir. İnsanlar bu durumda kendilerine uygulanan korkunç baskının bilincine daha az varırlar ve hayatla-rını, başları okşanan hayvanlar gibi, bir çeşit nasırlaş-mış rahatlık içinde sürdürüp giderler.

Belki de hiçbir zaman, aslında başka insanların dü-şüncelerini düşündüklerini, başka insanların standart-larına göre yaşadıklarını, düpedüz başka insanların es-kileri diyebileceğimiz şeyleri giyip bir an için bile kendileri olamadıklarını farkedemezler.

"Özgür olmak isteyen insan" der büyük bir düşü-nür, "uyum göstermemelidir". Otorite ise, uyum gös-termeleri için kişilere rüşvet vererek, herkesten şişman bir barbarlığın çok kaba bir türünün aramızda gelişip serpilmesine yol açar. Otoriteyle birlikte ceza da orta-dan kalkacaktır. Bu büyük bir kazanım olacaktır-hat-ta değeri ölçülemeyecek derecede büyük bir kazanım.

İnsan tarih okudukça, ama okullu çocuklar için hazır-lanmış sansürlü basımlardan değil, her çağın kendi yet-kili ağızlarından okudukça, midesi bulanır —kötülerin

49

Nasıl oldu da, çürük temelli bir kurum olan hapishane, bir antropolojik öğe gibi görünecek kadar derine, yani toplumsal kurumlar alanının bu kadar derinine işledi? Hapishanenin varhk nedeni eninde sonunda nedir ve hapishane hangi işlevsel mecburiyete cevap vermek zorunda kalmıştır? Kurumun "ideolojik" oluşumu açıkça görülemediği için bu soruyu sormak daha bir gerekli ve yine bundan ötürü, cevabını vermek daha bir çetindir. Suç işleme denince, daha çok, birbirine bağlanmış ceza-suçun oluşturduğu sistemi anlamak gerekir. Ceza kurumu, merkezindeki hapishaneyle birlikte, onunla devre içine giren bir bireyler kategorisi üretir: Hapishane, kişileri doğru yola getirmez; aynı kişileri sürekli olarak geri çağırır; toplumun kıyısında kalan bir yığını, hoşgörü İçmeyen "düzensizlikler" ya da "yasadışılıklar" üzerinde basınç yapabilmek için yavaş yavaş meydana getirir. Ve bu basıncı da, suç işleme aracılığıyla, yasadışılıklara karşı uygular.

Miche! Voucault

işlediği suçlardan değil, iyilerin verdiği cezalardan.

Bir toplum, ara ura işlenen suçlardan değil, cezanın dü-zenli olarak uygulanmasından çok daha fazla yara alır. Bundan da açıkça anlaşılacağı gibi, ceza çoğaldıkça suç artar. Modern yasama organlarının çoğu bunu açıkça kavramışlar ve ellerinden gelebildiği kadar ce-zayı azaltmayı kendilerine görev bilmişlerdir. Gerçek-ten azalttıkları yerlerde, sonuçlar son derece iyi olmuş-tur. Ceza azaldıkça, suç da azalır.

Hiç ceza olmadığında suç ya varolmaktan çıkacak ya da işlendiğinde, hekimler tarafından akıl hastalığının üzücü bir biçimi olarak ele alınıp şefkat ve özenle iyileş-tirilecektir. Çünkü günümüzde mücrim denilen kişiler aslında mücrim değildir. Modern suçun anası günah de-ğil, açlıktır. Bizim suçlularımızın, bir sınıf olarak, psi-kolojik açıdan hiçbir ilginçlik taşımamaları tam da bu yüzdendir. Onlar şahane Macbeth'ler ya da korkunç Va-utrin'ler değillerdir. Onlar yeterince yiyecek bulama-mış, sıradan, saygın, kendi halinde insanlardır.

Özel mülkiyet ortadan kalktığında suç için ne ge-reklilik, ne de talep olacaktır; suç ortadan kalkacaktır. Tabii, bütün suçlar mülkiyete karşı işlenmiş suçlar de-ğildir. Ama insanı ne olduğuna göre değil, sahip ol-duklarıyla değerlendiren ingiliz yasalarının en sert ve en acımasız biçimde cezalandırdığı suçlar bunlardır. (Cinayet suçunu dışta tutar ve ölümün ceza boyundu-ruğundan daha korkunç olduğunu kabul edersek; fa-kat sanıyorum, suçlularımız bizimle aynı fikirde ol-mayacaktır.) Fakat suç mülke karşı işlenmemiş olma-sa da, mülk edinmeye dayalı hatalı sistemimizin do-

51

Bir insanın diğerinin düşmanı olduğu bir j uygarlıkta -bizim tüm sanayi sistemimizin

anlamı budur çünkü- ahlâk çöküntüsü ortadan kaldırılamaz bir şeydir, çünkü ahlâk çöküntüsü ve suç, bizim sanayileşmiş uygarlığımızda varoluş kavgasının yan ürünleridir. Alfred Adlar

Emek, en yüce değer değildir. Kari Marx

ğurduğu sefalet ve ölkeden kaynaklanabilir ve bu yüz-den de sistem ortadan kaldırıldığında, o da kendili-ğinden ortadan kalkacaktır.

Toplumun her üyesi ihtiyaçlarını yeterince karşıla-yabildiğinde ve komşusunun müdahalesiyle karşılaş-madığında, o da başkalarının işine karışmakla ilgilen-meyecektir. Modern yaşamda önemli bir suç kaynağı olan kıskançlık, sahiplenme kavramlarımızla sıkı sıkı-ya ilişkilidir ve Sosyalizm ve Bireysellik ortaya çıkın-ca kökü kuruyacaktır. Komiinizan kabilelerde kıs-kançlığa hiç rastlanmaması ilgi çekicidir.

Artık Devlet yönetmeyeceğine göre, Devletin ne ya-pacağı sorulabilir. Devlet, işgücünü örgütleyecek ve gerekli malların üreticiliğini ve dağıtıcılığını üstlene-cek gönüllü bir birliktelik biçimi olmalıdır. Derlet ya-rarlı olan şeyleri yapmalıdır. Birey ise giizel olanı.

Emekten söz açılmışken de, bugünlerde el emeğinin ne onurlu bir şey olduğu konusunda bir sürü saçma sa-pan şey söylenip yazıldığını söylemeden geçemeyece-ğim. El emeğinde ille de onurlu bir yan yoktur ve el emeği büyük ölçüde insanı alçaltan bir şeydir. İnsanın haz almadığı bir şeyi yapması zihnen ve ahlaken incin-mesi demektir ve çalışma dediğimiz şeyin birçok biçi-mi haz vermekten oldukça uzak etkinliklerdir, bu böylece bilinmelidir.

Buz gibi bir rüzgar eserken günde sekiz saat sulu kar-la dolu bir kavşağı temizlemek iğrenç bir uğraştır. İn-sanın böyle bir temizlik işini zihnine, ahlâk duygusuna ve bedensel onuruna halel getirmeden yapması bence imkânsızdır. Bunu seve seve yapmak ise mide bıılandı-

53

Mekanizasyon ve standardizasyonun teknolojik ilerlemesi, bireysel enerjiyi, ihtiyaç ötesi ve bugün için bilinmeyen yepyeni bir özgürlük dünyasına götürebilir. İnsanın öz yapısı değişebilir ve birey salt kendisinin olacak bir yaşam üzerinde özerklik kurma özgürlüğüne sahip olur. Üretim cihazı hayatî ihtiyaçların karşılanmasını sağlayacak biçimde diizenlense ve buna yönelse, bireysel özerkliği önleme yerine, onu daha bir olanaklı kılar. Oysa bunun tam karşıtı bir eğilim

yürürlüktedir.

Çağdaş endüstriyel toplum, teknolojik temelini düzenleme biçimiyle totaliter olma yolundadır. Çünkü totaliterlik toplumun salt terörle işleyen bir siyasal düzeni demek değil, aynı zamanda bir ekonomik-tekıiik düzendir. Sadece belirli bir hükümet ya da parti hakimiyeti totaliterliğe yönetmez;

aynı zamanda çok partili, çok gazeteli bir üretim ve dağıtım sistemi de totaliterliğe yol açabilir.

Herbert

Marcu.se

[

Toplum, işsizlik yoluyla küçük insanın normal işlevini ve özsaygısını sekteye uğrattığı her seferinde, onu ne iş olursa olsun yapmaya, hatta cellatlığı bile kabul etmeye hazırlamış olur. Hant!ab Arenclt

rıcı olurdu. İnsan pislik küremekten daha iyi şeylere lâ-yıktır. O çeşitten bütün işler makineler

tarafından gö-rülmelidir. Böyle olacağından da hiç kuşkum yok.

Şu ana dek, insan, belli ölçüde makinelerin kölesi oldu ve insanoğlunun, işini görecek bir makine icat eder etmez kendisinin aç kalmasında da trajik bir yan var. Fakat bu elbette ki bizim mülk edinme sistemi-mizin ve rekabet sistemimizin sonucudur. Beş yüz in-sanın işini gören makinenin sahibi tek bir insandır. Bu-nun sonucunda, beş yüz kişi işten atılır ve yapacak işle-ri olmadığı için de aç kalıp çalarlar. Bu tek bir adam makinenin yapımını tekeline alır ve elinde tutar, bu yüzden de sahip olması gerekenin beş yüz misline sahip olur ve hatta belki de daha önemlisi, sahip olmak iste-diğinden katbekat fazlasını edinir. Makine herkesin or-tak malı olsaydı, herkes ondan kazanç elde ederdi. Bü-tün bir topluluğun işine yarardı, hem de çok.

Kafa işi olmayan bütün işler, her türlü tekdüze, sıkı-cı iş, berbat konularla ilgili ve nahoş koşullarda yapıl-mayı gerektiren tüm işler, makineler tarafından görül-melidir. Kömür madenlerinde işimizi makineler gör-meli, bütün temizlik işlerini onlar yapmalı, buharlı ge-milerde ocakçı onlar olmalı, sokakları onlar temizleme-li, yağmurlu günlerde mesajları onlar iletmeli, sıkıcı ve iç karartıcı olan her şeyi onlar yapmalıdır.

Halihazırda makine imanla rekabet etmektedir. Doğru koşullarda makineler insanlara hizmet edecektir. Makine-nin geleceğinin bu olduğuna kuşku yoktur; taşralı bey uykudayken ağacın kendi kendine büyümesi gibi, in-sanlık kendi kendini oyalarken ya da boş vakitlerini

Aslında makinenin gCitü, insan gücünün toplanmış ve yansıtılmış bir biçimidir denebilir. Çalışma dünyası bir makine olarak düşünüldüğü ve bu düşünceye göre mekanize edildiği ölçüde, insana yeni bir özgürlük için potansiyel haline gelir. Bu şekilde, ekonomik özgürlük, ekonomiden kurtulma anlamına gelecektir. Yani, ekonomik güçler ve ilişkilerinden kurtulmak, yani günlük yaşam kavgasından kurtulmak... Siyasal özgürlük ise bireylerin üzerinde etkili

bir denetim kuramadıkları politikalardan kurtarılmaları demek olacaktır. Entelektüel özgürlük de, bugünkü kitle endoktrinasyonundan kurtulup bireysel düşüncenin yeniden kurulması ve "kamuoyu"nun, onu icat edenlerle birlikte kaybolup gitmesi anlamını taşıyacaktır. Bu önerilerin gerçeğe aykırı gelişi, kendi ütopik niteliklerini değil, bunların gerçekleşmesini önleyen güçlerin kuvvetini belirtir.

llerbcrt Murcuse

—I

]

incelmiş uğraşılara -insanın amacı budur, çalışmak değil— ya da güzel şeyler yapmaya ya da güzel şeyler okumaya ya da sadece dünyayı hayranlık ve hazla sey-retmeye hasrederken, bütün gerekli ve nahoş işleri makineler yapacaktır. Uygarlığın kölelere ihtiyacı ol-duğu bir hakikattir. Yunanlılar bu konuda çok haklıy-dılar. Çirkin, korkunç, ilginç olmayan işleri yapacak köleler olmadığı sürece, kültür ve düşünsel faaliyet neredeyse imkansızlaşır. İnsanın köleliği yanlış, güve-nilmez ve ahlaken yıpratıcıdır.

Dünyanın geleceği makinesel köleliğe ya da makine- / nin köleliğine bağlıdır. Ve bilimadamlarından artık o iç karartıcı East End'e gidip açlıktan ölmek üzere olanlara kötü kakao ve ondan da kötü battaniyeler dağıtmaları istenmediği zaman, onların da kendi zevkleri ve başka-larının zevki için harikulade ve mucizevî şeyler icat et-meye yarayacak boş zamanları olacaktır. Her kent için, hatta istenirse her ev için büyük güç kaynağı depolan olacak ve bu güç kaynağını insanoğlu gereksinimleri-ne göre ısı, ışık ya da harekete dönüştürecektir.

Bu Ütopyacılık mıdır? Ütopya ülkesini gösterme-yen bir dünya haritasına göz atmaya bile değmez, çün-kü orası İnsanlığın hep dönüp dolaşıp geldiği yerdir. Ve İnsanlık oraya indiğinde, ileriye, ufka doğru bakar ve daha iyi bir ülke görerek oraya doğru yelken açar. Gelişme, Ütopyaların gerçek olmasıdır.

Şimdi, toplum makinelerin örgütlenmesi yoluyla gerekli olan şeyleri üretecek, güzel şeyler ise birey ta-rafindan yapılacaktır dedim. Bu sadece gerekli değil, biri olmazsa öteki olmayacak bir şeydir. Başkalarının

Polis Şefi: Şu giydiğin cekete bak -beatnik ceketi! Nıezvestuy: Emeği onurlandıran bir toplumda böyle konuştuğun için kendinden utanmalısın. Krusçev: Stalin dönemindeki sanatı nasıl buluyorsun? Niezvestuy; Berbat buluyorum. Aynı türden sanatçılar sizi hâlâ kandırıyor.

Krusçev: Stalin'in yöntemleri yanlıştı, fakat sanatın kendisinde bir yanlışlık yoktu. Niezvestny: Stalin'in yöntemleri kişilik yüceltmesine lıizmec ediyordu, bu da müsaade ettiği sanatın içeriğini oluşturuyordu. Dolayısıyla, sanatın kendisi de rezildi. Krusçev: Senin gibileri severim. Ama senin içinde hem nıelek var. hem şeytan. Eğer melek kazanırsa, seninle iyi geçiniriz. Yok eğer şeytan kazanırsa, seni imha ederiz. (Moskova Belediye Medisrnce diizeulеuen sergide Keçen kotınşunı. Kasım 1962)

Bir küre yapmak üzere taş yontan iki heykeltraş düşünelim. Biri, mükemmel bir küre formu ortaya Çıkarmak istiyor ve faaliyetinin mânasını, bir taş kütlesinin mükemmel bir küreye dönüşmesi olarak fiörüyor. Diğeri de bir taş yontuyor, fakat yalnızca patlama noktasına gelmiş bir iç gerilimin bir küre formunda ifade edilişini iletmek istiyor. Birincisi, zanaatkarın işidir, ikincisi ise sanatçının. Ertıst Niezvestny

kullanımı için ve onların arzularına ve dileklerine uy-gun şeyler üretmek zorunda olan kişi, bu işe bütün il-gisini veremez ve sonuç olarak da bütün yeteneğini or-taya koymaz. Öte yandan, bir toplum ya da bir toplu-mun güç sahibi bir kesimi, ya da herhangi bir yönetim sanatçıya ne yapacağını dikte ettiğinde, sanat ya tüm-den ortadan kalkar ya da tektipleşir ya da yozlaşıp za-naatin alt düzeyden ve kalitesiz bir biçimine dönüşür.

Bir sanat eseri benzersiz bir mizacın benzersiz ürünüdür. Güzelliği, onu yapanın özgünlüğünden, kendisi oluşundan ileri gelir. Başkalarının ondan şunu ya da bunu istemesi onu bağlamaz.

İşin aslı, sanatçı başkalarının şunu ya da bunu iste-diğini farkettiği ve talebi karşılamaya çalıştığı an, sa-natçı olmaktan çıkar ve sıkıcı ya da eğlendirici bir za-naatkar, namuslu ya da namussuz bir tüccar olur. Sa-natçı sayılma iddiasını artık yerine getiremez.

Sanat, dünyanın tanıdığı en yoğun Bireysellik biçimidir. Hatta içimden onun dünyanın tanıyageldiği tek Bi-reysellik biçimi olduğunu söylemek geliyor. Suç, bel-li koşullarda Bireyselliğe yol açmış gibi görünebilir, ama o başkalarını göz önünde bulundurmak ve onlar-la baş etmek zorundadır. Eylem alanına girer. Oysa sa-natçı tek başına, komşularına hesap vermeden, işine karışılmadan güzel bir şeyi ortaya çıkarabilir, ve bunu da sırf kendi alacağı haz için yapmıyorsa, o kişi kesin-likle sanatçı değildir.

Şunu da unutmayalım, sanat Bireyselliğin yoğun bir biçimi olduğu içindir ki, toplum onun üzerinde ah-lakdışı olduğu kadar gülünç, yozlaştırıcı olduğu kadar

Gerçek değerleri psikolojik, sosyal, ekonomik olan el sanatlarına gereğinden çok estetik değer yüklenir. Çok sayıda kişinin ustalığa yönelmesi, eş ölçüde ve çok sayıda iyi sanat yapıtları üreteceklerine dair küçük bir umuttan ötürü değil, ustalık çoğu insan için psikolojik yönden doyurucu olacağı için iyidir. Sözgelimi, ben boş zamanlarımın büyük çoğunluğunu resim yapmakla geçiririm. Bıı küçük el oyalama işi bende olağanüstü hoşnutluk uyandırır, ancak bu benim üstün nitelikte yapıtlar yarattığımı düşlemem için bir neden değildir. Sıradan yeteneksiz veya az yetenekli kişiler için ustalığın kendisi başlı başına bir ödüldür. Bundan ötürü de toplum açısından yararlıdır. Ustalık psikolojik doyum getirir, ustaların toplumu da, durumundan hoşnut bireylerin oluşturduğu toplumdur. Aldous Huxley

aşağılık bir otorite kurmak ister. Bu tamamen toplu-mun kusuru da değildir.

Halk her zaman ve her çağda kötü eğitilmiştir. Sanat-tan sürekli olarak popüler olmasını istemiştir; onların zevk düşkünlüğünü baylasın, anlamsız kendini beğen-mişliklerini okşasın, onlara bildikleri şeyi yeniden an-latsın, aslında görmekten yorgun düşmüş olmaları ge-reken şeyleri göstersin, yemekten sonra ağırlık çöktü-ğünde onları eğlendirsin, kendi aptallıklarından bez-diklerinde düşüncelerini başka yere yöneltsin.

Oysa sanat hiçbir zaman popüler olmamalıdır. Halk ken-dini sanatsal kılmaya çalışmalı. Arada çok büyiik bir fark vardır.

Bir bilimadamına deneylerinin sonuçlarının ya da vardığı çıkarsamaların konu hakkındaki genelgeçer fi-kirleri altüst etmeyecek ya da popüler önyargıları in-citmeyecek ya da bilimden bihaber insanların duygu-larını incitmeyecek nitelikte olması gerektiği söylen-se, bir felsefeciye "düşüncenin en üst katmanlarında at koşturmaya hakkınız var, ama lütfen hiçbir katmanda hiçbir düşünce üretmemiş kişilerin vardığı sonuçlara varınız" denilse —eh, günümüzün bilimadamlarıyla felsefecileri buna ancak gülerler.

Nedir ki, felsefe de, bilim de daha birkaç yıl öncesi-ne kadar acımasız bir kitlesel denetim, hatta otorite sultası altındaydılar —ya toplumun genel cehaletinin otoritesi ya da din ya da devlet kurumlarını yöneten bir sınıfın terör ya da iktidar hırsının otoritesiydi bu.

Tabii ki toplumun ya da Kilisenin ya da Devletin spekülatif düşüncenin Bireyselliğine müdahale etme

"Uzakta deniz hışırdıyor ve rüzgar, büyülü bir suskunluk içinde, kurumuş ya/ırakları yavaş yavaş kıpırdatıyor. Brıtnhilde. başına oturmuş olduğu piyanonun tuşları üzerinde yavaşça kayan elleriyle, tatlı bir düşünceye dalıp kendinden geçmişti. Böylece müzik, sıcak, küllerden çıkan rüzgarla taranmış duman tülleri gibi, sanki yırtık pırtık fantastik giysiler içinde diinerek ve süzülüp yükselerek, fersiz ateşten uzakta sıkıntılı bir araştırma içinde akıyordu. Dışarda, gecenin rüzgarı, altın evi sevecen ellerle okşuyor ve yıldızlar soğuk, kış gecesinde başıboş dolaşıyorlardı." Bu parça Walter Killy'nin yapmış olduğu şeytanca bir kolajdır ve altı Alman yazarından alınmış olan parçalardan meydana getirilmiştir: Bunlardan beşi piyasa edebiyatının yeni üreticisi; biri de, üzülerek söyleyeceğim, Rilke'nin ta kendisi. Altı parçanın hepsinde ortaklaşa çizgi.

duygusal bir etki doğurma çabası, okuyucuya onu sunma isteği. Asıl niyet lirik bir hava yaratmaktır ve bunu yapabilmek için de, yazarlar zaten şiirsel yanan lamlarla yüklü ve ayrıca heyecan uyandırabilecek (rüzgar, gece, deniz gibi) gelişigüzel seçilmiş deyimleri kullanıyorlar. Ama her sözcüğün kendi başına çağrıştırın gücüne açıkça güvenmeyen, herhangi bir olası kaçağa karşı etkiyi koruyacak tarzda, her deyimi yinelemelerle iyice doldurmuş görünen yazarlara göre, bu da yeterli değildir. Bunun için denizin içinde hışırdamakta olduğu suskunluk da "büyülü" olacaktır ve rüzgarın elleri, sanki yumuşaklıkları yetmezmiş gibi, "okşayacaktır"; öte yandan, üstünde yıldızların başıboş dolaştığı ev de "altından" olacaktır. Killy'den alınan yazı, sadece duygusal etkiler yaratmayı amaçladığından değil, okuyucularını, bu etkilerden hoşlandıklarında, ayrıcalıklı bir estetik deneyi paylaşmış olduklarına inandırmaya çalışıp durması yüzünden de kitseh'tir. Umberto Eco

62

çabalarından büyük ölçüde kurtulmuş bulunuyoruz, ama yaratıcı sanatın Bireyselliğine müdahale etme ça-bası hâlâ süregitmektedir. Hatta süregitmekten de öte, saldırgan, çirkin ve şiddet doludur.

ingiltere'de bu gidişattan en az zarar görmüş sanatlar, kitlenin ilgilenmediği sanatlardır. Şiir, bu dediğime bir örnektir. İngiltere'de şiir kalitesini sürdürebilmiştir, çünkü halk şiir okumamakta, bu yüzden de şiiri etki-lememektedir.

Halk, birey oldukları için şairlere hakaret etmekten hoşlanır, ama bir kere hakaret ettikten sonra da rahat bırakır. Halkın ilgilendiği sanatlar olan roman ve ti-yatroya gelince, halk otoritesinin bu alanda etkisini göstermesi iyice gülünç sonuçlara yol açmıştır. Hiçbir ülkede İngiltere'de olduğu kadar kötü yazılmış kur-maca, roman türünde bunca can sıkıcı, alelade eser, bu kadar aptalca, kabasaba piyes üretilmemiştir. Mecbu-ren böyle olacaktır. Popüler standart hiçbir sanatçının baş edemeyeceği türdendir.

Popüler romancı olmak hem çok kolay hem de çok zordur. Çok kolaydır, çünkü olay örgüsü, üslûp, psi-koloji, hayatın işlenmesi, edebiyatın işlenmesi konu-sunda halkın talepleri en zavallıca kapasitenin ve en iş-lenmemiş kafanın erişebileceği cinstendir.

Çok zordur, çünkü sanatçı böylesi talepleri karşıla-mak için kendi mizacına ters düşmek, sanatsal yazma zevkinden değil, yarı eğitimli insanların eğlencesi için yazmak, böylece bireyselliğini kısıtlamak, kültürünü gözardı etmek, üslûbunu yok etmek ve değerli buldu-ğu her şeyden vazgeçmek zorunda kalacaktır.

Gladyatörler türü yok olmadı: Her sanatçı bir gladyatördür. Kamuoyunu, seyircileri can çekilmesiyle eğlendirir.

Ctnlave rlaııbcrl

Tiyatro sanatında, durum biraz daha iyidir; tiyatro seyircisi anlaşılması kolay olanı beğenir, orası doğru, ama can sıkıcı şeylerden hoşlanmaz; en popüler iki tarz olan biirlesk ve fars ise belirgin özelliklere sahip iki sanat biçimidir.

Bürlesk ve farsla çok eğlenceli piyesler yazılabilir ve bu çeşit eserler yazacak sanatçıya ingiltere'de büyük özgürlük tanınır. Halkın denetimi, tiyatro sanatının daha yüksek biçimlerine gelindiğinde ortaya çıkar.

Halkın hoşlanmadığı bir şey varsa, o da yeniliktir. Sanatın konu içeriğini zenginleştirme yolunda atılan hiçbir adım halkın İliç- hoşuna gitmez; oysa sanatın di-rimselliği ve gelişmesi, büyük ölçüde konu içeriğinin sürekli olarak genişlemesine bağlıdır.

Halk yenilikten hoşlanmaz, çünkü ondan korkar. Onlar için bu bireyciliğin bir biçimi demektir; sanatçının istediği konuyu seçmesi ve onu istediği gibi iş-lemesi, özgürlüğü seçmesi demektir. Halk bu tavrın-da son derece haklıdır. Sanat Bireyselliktir, ve Birey-sellik de bozucu ve yıkıcı bir güçtür. Onun büyük de-ğeri burada yatar. Çünkü sanatın sarsmak istediği şey, tip tekdüzeliği, göreneğe kölece bağlılık, alışkanlığın zorbalığı ve insanın makine düzeyine indirgenmesidir.

Sanatta, halk, genelgeçer olanı seçer; ona bayıldığın-dan değil, onu değiştiremeyeceği için. Klasikleri ha-muduyla yutarlar, hiç tadına varmadan. Onlara kaçı-nılmaz bir bela gözüyle bakarlar ve çamur atamadıkla-rı için haklarında ileri geri konuşurlar.

Ne garip ki, ya da hiç garip değil ki —görüşe bağlı olarak—, klasiklerin bu biçimde kabulü büyük zarara yol

Slıakespeare'in kompozisyonlarında, içtenlik ve tutkuyla dolu sahnelerin, tahammül edilmez düzensizliklerle ve hatta saçmalıklarla kimi zaman çarpıtılmaya uğratılmalarına esef eder insan; ama belki de, çarpıklıklar, çevreledikleri güzelliklere daha da hayranlık duymamıza hizmet ederler.

Sinirli ve pitoresk deyişlerle, betimlemelerle dolup taşar onun yapıtları ve onlarda dil yalınlığını ve duruluğunu aramak boşunadır. Tiyatro sanatı ve yönetimi konusundaki cehaletine isyan eder insan, ama bu kusur eserleri okunurken, temsil edildiği zamankinden daha belirgin olmadığından, bütün eserlerinde kendini gösteren bu beğeni eksikliği, göz kamaştırıcı güzellikler ve parlaklıklarla telafi edildiği için bağışlanacak bir şeydir. Kısacası Shakespeare, tiyatronun her iki

türü bakımından da, yüce ve verimli bir deha ve esin kaynağı olduğunu göstermiştir. Ama oran ve boyut bakımından kusurlu olmanın kimi zaman bazı varlıklara daha devasa bir görünüm vermesi gibi, onun dehasının büyüklüğünün de abartıldığından şüphe edilebilir.

Bilimler. Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü

açar. İncil'in ve Slıakespeare'in İngiltere'de sorgusuz su-alsiz hayranlıkla karşılanması dediğime bir örnektir.

İncil söz konusu olduğunda, din otoritelerinin mü-lâhazaları giriyor devreye, onun için bu konunun üze-rinde durmayacağım. Fakat Shakespeare konusunda, seyircinin onun oyunlarının güzelliklerini ya da ku-surlarını gerçekten göremedikleri ortadadır. Güzellik-leri görebilseler, dram sanatının ilerlemesine itirazları olmazdı; kusurları görebilseler, dram sanatının ilerle-mesine o durumda da itirazları olmazdı.

işin gerçeği şu ki. halk bir iilkenin klasiklerini Sanatın ilerlemesini engellemekte kullanmaktadır. Klasikleri birer otoriteye indirgeyip yozlaştırırlar. Onları birer balyoz olarak kullanıp Güzelliğin yeni biçimlerinin serbestçe ifade edilmesini yasaklamak için kullanırlar. Bir yaza-ra hep neden başkası gibi yazmadığını, bir ressama ne-den bir başkası gibi resim yapmadığını sorup durur-lar. Şunun farkında değillerdir ki, o yazar ya da ressam böyle bir şey yapacak olsa, sanatçı olmaktan çıkar. Gü-zelliğin yeni bir biçimi kesinlikle nahoş buldukları bir şeydir, böyle bir şey ortaya çıktığında öyle kızar, şaşa-larlar ki, her defasında şu iki aptalca ifadeye başvurur-lar: Biri sanat eserinin fena halde anlaşılmaz olduğu-dur; ötekisi ise, fena halde ahlakdışı olduğu.

Bu ifadelerle şunları kastettiklerini düşünüyorum: Fena halde anlaşılmaz dediklerinde, sanatçının güzel ve yeni bir şey söylediğini ya da yarattığını söylemek isterler; bir sanat eserinin fena halde ahlakdışı olduğu-nu söylediklerinde, sanatçının güzel ve gerçek bir şey söylediğini ya da yarattığını söylemek isterler.

67

Kültürlü zevksizler bir sanat yapıtının onlara bir şey "vermesi" gerektiğini düşünürler hep. Radikal yapıtlara artık kızmıyor ve şu utanmazca alçakgönüllü mazerete sığınıyorlardır: Anlamıyorum. Bu tavır, hakikatle son negatif ilişkileri olan muhalifliği bile ortadan kaldırır ve tacizkâr nesne de tatlı bir gülümsemeyle kendi benzerleriyle birlikte kataloglaıır: Reddetme veya yeğlenme sorumluluğu bile üstlenilmeden reddedilebilecek veya yeğlenebilecek tüketim mallarıdırlar artık. TbeoJor W. Adortıo

Kiıpley. Charles (1X19 - 1X75)

Anglikan din adamı, öğretmen ve yazar. Hıristiyan ahlâkı temelinde, sanayileşmenin yol açtığı kötülükleri düzeltmeyi amaçlayan Hıristiyan Sosyalizminin öncüleri arasında yer aldı. Victoria döneminde geniş ilgi gören romanlarıyla İngiltere'nin toplumsal yaşamında etkili oldu. Açıkça didaktik bir nitelik taşıyan toplumsal içerikli romanlarında Kingsley, haksızlıklar karşısında duyduğu öfkeyi ve yoksullara yönelik sevgisini yansıtıyor, işçilere karşı sorumlulukları konusunda kendi sınıhnı uyarmayı amaçlıyordu. Toplumsal sorunların siyasal değişim yoluyla değil, yetişkinlerin eğitilmesi, sağlık koşullarının düzeltilmesi ve kooperatifçilik hareketinin gelişmesiyle çözümlenebileceğini savundu. Sınıfsal önyargılarından kaynaklanan tutarsızlıkları ve düşünsel birikiminin bazı konularda yetersiz kalması, demokrasi ve sosyal refahın ilerlemesi yolundaki katkılarını sınırlayan başlıca etkenlerdi. Ana Br'ttannkcı - Büyiik hıro//sse

69 63

İlk ifade üslûba gönderme yapar, ikincisi ise içeriğe. Fakat onlar bu sözleri her yana çekilebilecek

bir bi-çimde kullanırlar, tıpkı sıradan bir güruhun ellerinin altında hazır buldukları kaldırım taşlarını kullanma-ları gibi. Örneğin, bn yüzyılda yaşamış bir tek gerçek ingi-liz şairi ya da düzyazıcısı yoktur ki, İngiliz halkı kendisi-ni olanca ciddiyetiyle ölümsüzlük beratlarıyla onurlandır-mamış olsun. Bu beratlar, bizde Fransa'daki Edebiyat Akademisi'nin verdiği resmî payelerin yerini tutar, ve allahtan benzeri bir kurumun İngiltere'de tesisini ta-mamen gereksiz kılarlar.

Elbette ki halk bu sıfatı aklına estiği gibi kullanır. Wordswortlı'a ölümsüz sıfatını yakıştırmalarından da-ha doğal bir şey olamazdı. Wordsworth bir şairdir. Ama Charles Kingsley'i ölümsüz bir romancı olarak nitelendirmeleri insanı hayretlere sevkedecek şeydir. Kingsley'in düzyazısı üstün niteliklere sahip bir düz-yazı değildir. Gene de işte bu kelime var ve kıllana-bildiğince kullanıyorlar. Bir sanatçı tabii bundan ra-hatsız olmaz. Gerçek sanatçı kendinden başka hiçbir şeye inanmayan birisidir, çünkü o mutlak biçimde kendisidir.

Ama bir sanatçı, İngiltere'de, ortaya çıkar çıkmaz, halkın kendini ifade aracı olan popüler basın tarafın-dan basbayağı anlaşılabilir ve son derece ahlaksal bu-lunarak göklere çıkarılan bir sanat eseri yaratmışsa, söz konusu eseri yaratırken şuurunun yerinde olup ol-madığını, sonuç olarak bu eserin ona yaraşır bir eser olup olmadığını, ikinci kalite bir eser mi, yoksa tama-men kalitesiz bir eser mi yarattığını kendi kendine

y

Senin gibi olmadığı için, ona "dahi" ya da "kaçık diyorsun. O ise kendi adına bir dahi değil, basit bir canlı olduğunu kabul etmeye hazır. Sen ona "deli" diyorsun. Kendini ölçü tanımaz bir yozlaşmaya bırakmışsın; kendini tipik olağan bir insan, "lıomo normalis" saydığın için, sade ve içten bir insana "anormal" diyorsun. Ona kendi acınası "ölçüler"ini uyguluyorsun, sonra da kalkıp onun yolundan saptığı sonucuna varıyorsun. Wilhelm Reiıh

]

sormak durumundadır.

Fakat, belki de, kitlenin söz dağarcığını "ahlakdışı", "anlaşılmaz", "egzotik" ve "sağlıksız" gibi kelimelerle sınırlamakla onlara haksızlık ettim. Kullandıkları bir kelime daha var. Bu kelime "marazî"dir. Onu çok sık kullanmazlar. Kelimenin anlamı o kadar basittir ki, onu kullanmaktan korkmazlar. Gene de bazen kulla-nırlar ve arada sırada insan bu kelimeye popüler basın-da rastgelir. Bu, elbette, bir sanat eseri için kullanıl-ması gülünç bir sözcüktür. Çünkü marazîlik, kolay ifade edilemeyen bir duygu halinden ya da düşünce bi-çiminden başka nedir ki?

Kitle hepten marazîdir, çünkü o hiçbir şeyi dile ge-tirmeyi beceremez. Sanatçı hiçbir zaman marazîdeğildir', o her şeyi dile getirir. Sanatçı, konusunun dışında durur ve konusunu ifade etmeye yarayan araçla benzersiz ve sanatsal sonuçlar elde eder. Marazîliği konu edindiği için bir sanatçıya marazı demek, Shakespeare'e "Kral Lear"ı yazdı diye deli demek kadar budalaca bir şeydir.

Genelde, İngiltere'de yaşayan bir sanatçı, kendisine saldırılmasından yarar sağlar. Bireyselliği güçlenir. Daha çok kendisi olur. Tabii saldırılar çok kaba, çok küstahça ve çok aşağılıktır. Fakat hiçbir sanatçı, kaba-saba bir zihinden zarafet ya da taşralı bir zekâdan üs-lûp beklemez. Kabasabalık

ve aptallık modern yaşam-daki çok bariz iki olgudur. İnsan bunlar karşısında esef duyar, doğal olarak. Ama bunlar var. Ve bütün başka şeyler gibi, bunlar da birer inceleme konusu.

Modern gazeteciler konusunda şu kadarını da teslim etmek gerekir: Onlarla her yüz yüze gelişinizde, gaze-

67

Sanayileşmiş toplumlarımızda halkın hoşuna giden sanatlar, eşi görülmemiş bir kabalık taşırlar. Neden böyle olsun? Bu kabalığın kesin niteliği nedir? Sonra bir de, halk sanatlarının göreli inceliğinin niteliği nedir acaba? Alılmış Hıtxley —

İnsanlar entelektüel etkinliklerde sağlıktan söz etmeye başladıklarında, bir şeylerin yanlış gittiğini düşünüyorum. Michel VoiKaıtlı

]

72 -*

telerinde uluorta yazdıkları şeyler için sizden özel ola-rak özür dilerler.

Halkın elindeki son derece sınırlı sanat aşağılama vokabülerine iki yeni sıfatın da son birkaç yıl içinde eklendiği söylenmeli. Bunlardan biri "sağlıksız", öte-ki ise "egzotik"tir. İkincisi, sadece yarın yok olup gi-decek bir mantarın ölümsüz, baştan çıkarıcı ve dört başı mamur güzellikte bir orkideye duyduğu öfkeyi dile getiriyor. Bir saygı ilanı, ama önemsiz bir saygı ilanı bu.

Oysa "sağlıksız" kelimesini analiz etmek gerekir. Bu oldukça ilginç bir kelimedir. Hatta, o kadar ilginçtir ki, onu kullananlar ne anlama geldiğini bilmezler.

Ne anlama gelir? Sağlıklı ya da sağlıksız bir sanat eseri nedir? İnsanın bir sanat eserine uyguladığı bütün terimler, mantıklı biçimde uygulandıkları sürece, ya eserin üslûbuna ya da onun konusuna göndermede bulunurlar, ya da her ikisine birden.

Üslûp açısından, sağlıklı sanat eseri, üslûbu kullanı-lan malzemeye hakkını veren —bu malzeme ister söz-cük, ister tunç, ister renk, ister fildişi olsun- ve este-tik etki yaratmak için bu güzelliği bir faktör olarak kullanan bir sanat eseridir.

Konu açısından, sağlıklı sanat eseri, konusu sanatçı-nın mizacının damgasını taşıyan ve kaynağını tama-men bu mizaçtan alan eserdir. Kısacası, sağlıklı bir sa-nat eseri, hem kusursuzluğu hem de kişiliği olan bir sanat eseridir.

Elbette, sanat eserinde biçim ve töz birbirlerinden ayrılamazlar; her zaman bir bütündürler. Fakat analiz

amacıyla, estetik izlenim bütünlüğünü bir an bir yana bırakacak olursak, entelektüel olarak bu ikisini birbi-rinden ayırabiliriz.

Sağlıksız bir sanat eseri, üslûbu tavsamış, eski moda ve alelade olan, konusu, sanatçı ondan belli bir zevk aldığı için değil, halkın ona bunun için para vereceği düşüncesiyle seçilmiş olandır. Aslında, geniş okur kitle-sinin sağlıklı dediği [>opiiler roman her zaman tamamen sağlıksız bir üründür: okur kitlesinin sağlıksız dediği ise. her zaman güzel ve sağlıklı bir sanat eseridir.

Söylemeye gerek yok, bir an bile okur kitlesinin de, popüler basının da bu kelimeleri yanlış kullandıkların-dan şikayet edecek değilim. Sanatın ne olduğundan bi-haber olduklarına göre, bunları doğru kullanmaları za-ten beklenemez. Ben sadece yanlış kullanıma işaret edi-yorum. Bu yanlış kullanımın kökenine ve bütün bunla-rın ardında yatan anlama gelince, bunun açıklaması çok basit: Barbarca bir otorite anlayışından ileri geliyor. Otoritenin yozlaştırdığı bir toplumun Bireyselliğin de-ğerini ne kavramayı ne de onu takdir etmeyi başarama-masından ileri geliyor. Tek kelimeyle, Kamuoyu deni-len canavarca ve cahilce şeyden ileri geliyor, eylemi de-netlemek isterken iyi ya da kötü niyetli olabilen, Dü-şünce ya da Sanatı denetlemek istediğinde ise sadece re-zilane ve kötü niyetli olan Kamuoyıı'ndan.

Evet, kamunun fiziksel gücü belki de kamunun oyu denen şeyden daha hayırla anılacak bir şeydir. Birinci-si iyi olabilir, ikincisi zirzopluktur. Kaba gücün bir sav olmadığı söylenir. Oysa bu tamamen insanın neyi kanıtlamak istediğine bağlıdır.

75

Güneri Cıvaoğlu'nun Sabah ailesine katılma olasılığı

Mutluyu heyecanlandırmıştı. "Dinç bey prodüktör, ben

yönetmen, sen de başaktör olacaksın. Sabah'ı Harrods

mağazası gibi düşün. Sen Burberry's standı olacaksın."

Türkiye'nin en şık giyinen gazetecilerinden biri olan

Cıvaoğlu'nu dünyanın en klas giysi markalarından (özellikle

sağlam trençkotlarıyla ünlüdür) birine benzetmek belki de

ters kaçan bir benzetme değildi. Cıvaoğlu

Türk basınında daha önce kullanılmayan

bir stil yarattı. Muhabirlik yaparak

kaynaklarından aldığı haberleri anekdotlarla

ve felsefe kırıntılarıyla süsleyerek sütunlarına

aktardı. Bu işi o kadar iyi yaptı ki, birçok

insan Cıvaoğlu'nun sütununu okumayı,

politika koridorlarında dönen en önemli

dolapların içyüzünü öğrenmek için yeterli

bulmaya başladı.

Metin Miitıir

77 -»

İngiltere'de monarşik yönetimin süregitmesi ya da Fransa'daki feodalizm gibi son birkaç yüzyılın en önemli sorunlarından birçoğu, sadece ve sadece kaba güçle çözülmüştür. Bir devrimdeki şiddetin ta kendi-si, kitleyi bir anlığına büyük ve görkemli kılabilir.

Kitlelerin kalemin kaldırım taşından güçlü olduğu-nu ve bir tuğla parçası olarak da kullanılabileceğini keşfettikleri gün, yandığımız gündü. Hemen gazete-ciyi bulup çıkardılar, onu geliştirip yetiştirdiler ve kendi çalışkan ve iyi ücretli uşakları haline getirdiler.

Her iki taraf adına da çok hayıflanılacak bir durum. Barikatların gerisinde soylu ve kahramanca bir sürü şey olabilir. Ama başyazarın yazısının gerisinde önyargıdan, aptallıktan, dedikodudan ve laf salatasından başka ne vardır? Ve bu dördü yan yana geldiler mi de, korkunç bir güç meydana getirirler ve yeni otoriteyi oluştururlar. Eski günlerde insanları işkence tahtalarının üzerine ge-rerlerdi. Şimdi basın var. Kuşkusuz bu bir ilerleme. Ama durum hâlâ pek kötü, yanlış ve ahlâk bozucu.

Biri -Burke miydi?- basının dördüncü kuvvet oldu-ğunu söylemişti. O zamanlar için doğruydu bu, kuş-kusuz. Fakat halihazırda basın tek güç. Öbür üçünü yemiş durumda. Zamanın efendileri hiçbir şey söyle-miyorlar, Ruhun Efendilerinin söyleyecek bir şeyleri yok, Avam Kamarasının da söyleyecek bir şeyi yok ve söylüyor. Gazeteciliğin hükümranlığı altındayız. Amerika'da Cumhurbaşkanının görev süresi dört yıl-dır, gazeteciliğinki ise sürer de sürer.

Allahtan Amerika'da gazetecilik mesleği sahip ol-duğu otoriteyi en kaba ve zorba uçlara kadar sürüp gö-

Erol Simavi, Asil Nadire dönerek "sen bütün gazeteleri satın alıyorsun, benimkini de al" dedi. Nadir'in cevabı kısa ve netti: "Alırım." "Yalnız ben 12 sıfırlı isterim" diyen Simavi, Özal'a dönerek, "Turgut Bey, aracılık yaparsan sana da yüzde on verelim. Seçim yaklaşıyor, paraya ihtiyacın vardır" dedi. Bunları söyledikten sonra Dinç Bilgin'le birlikte masayı • terketti. Asil Nadir, Özal'la başbaşa kalmıştı. Metin Miinir

En iyi gazeteci, en az kağıdı en ucuza boyayıp en pahalıya satandır. Haldim Simavi

Birinci sayfada bir ilginç haber olması lâzım. Yani insanların okuyunca "vay canına" diyeceği. Bir tane okuyucuların güleceği, kahkaha atacağı haber. Bir de insanları cinsel olarak tahrik edecek bir haber. O günkü Sabah okuyucusunun isteği buydu. Buna oynadık. Ben bir defa para kazanmak

istiyordum. Kendimi gazeteyi yapmakla görevli bir genel yayın yönetmeni olarak değil,

[patronuma para kazandırmakla görevli bir şirket yöneticisi gibi gördüm. Kendimi hep Arçelik Genel Müdürii'nden farksız gördüm. Ana işim patronuma çok para kazandırmaktı. Zafer Mutlu

79 -»

türmüştür. Bunun doğal sonucu olarak, bir başkaldırı havası yaratmaya başladı.

İnsanlar, mizaçlarına göre, basına gülmeye ya da on-dan tiksinmeye başlamışlardır. Ama basın artık bir za-manlar olduğu gibi gerçek bir güç değildir. Ciddiye alınmıyor, ingiltere'de ise, birkaç çok bilinen örnek dı-şında, böyle aşırı acımasızlık noktalarına sürülüp götü-riilmemiş olan Gazetecilik, hâlâ çok önemli bir faktör, gerçekten göz önüne alınması gereken bir güçtür.

Kişilerin özel yaşamları üzerinde kurabildiği zorba-lık bana oldukça akıl almaz gelmektedir, işin aslı şu ki, kamuoyu her şeyi öğrenmek konusunda doymak bilmez bir merak sahibidir, bilinmeye değer şeyler hariç. Bunun far-kında olan ve tüccarca alışkanlıkları olan gazetecilik, onların taleplerine cevap verir.

Geçen yüzyıllarda halk, gazetecilerin kulaklarını tu-lumbaya çivilermiş. Oldukça çirkin bir davranış. Bu yüzyılda ise gazeteciler kendileri kulaklarını anahtar deliğine çivilediler. Bu çok daha kötü.

Durumu daha da kötüleştiren ise, bu konuda en bü-yük suçun Sosyete gazetelerine yazan eğlendirici gaze-teci taifesinde olmaması. Asıl zararı dokunanlar, cid-di, düşünceli, mesleğine inanmış gazeteciler; bunlar, halihazırda olduğu gibi, büyük bir devlet adamının, bir politik gücün yaratıcısı, dolayısıyla büyük bir po-litik düşüncenin önderi olan birinin özel yaşamındaki bir olayı okur kitlesinin gözü önüne çekip getiriyor ve okur kitlesini bu olayı tartışmaya, konu üzerinde oto-ritesini göstermeye, görüş bildirmeye, sadece görüş de bildirmekle kalmayıp bunları fiiliyata geçirmeye da-

67

80

vet ediyor, söz konusu kişiye bütün diğer hususlarda akıl öğretmeye, partisine akıl öğretmeye, ülkesine akıl öğretmeye, kısacası kendilerini gülünç, saldırgan ve zararlı hale getirmeye teşvik ediyor.

Kadın ya da erkek, kimsenin özel yaşamı halka an-latılmamalı. Bu, halkı hiç ilgilendirmez. Fransa'da bu işleri daha iyi beceriyorlar. Orada boşanma mahkeme-lerinde görülen davaların ayrıntılarını halkın eğlence-si olsun ya da herkes tarafından eleştirilsin diye gaze-telerde yayınlamıyorlar. Halkın tek bildiği, boşanma-nın vuku bulduğu ve boşanma kararının çiftlerden bi-rinin isteği üzerine alındığıdır.

Fransa'da gazetecilere sınırlamalar getirip sanatçılara hemen hemen mutlak özgürlük tanıyorlar. Bizdeyse ga-zeteciye mutlak özgürlük tanıyoruz, sanatçıyı ise tamamen kı-sıtlıyoruz. Yani İngiliz kamuoyu sonucu güzel olan şey-ler yapanları kısıtlamaya, engellemeye ve saptırmaya ça-lışırken, gazeteciyi de çirkinlikleri, iğrençlikleri, hatta en mide bulandırıcı şeyleri satmaya teşvik ediyor, böy-lece sonuçta bizimkiler dünyanın en ciddi gazetecileri ve en ahlâksız gazeteleri haline geliyor. Gazetecilerin gazetecilikten kendilerini alamadıklarını söylemek abartma olmayabilir. Korkunç

haberler basmaktan ger-çekten zevk alan kimi gazeteciler olduğu gibi, yoksul-lukları nedeniyle skandallara sürekli bir gelir kaynağı gözüyle bakan kimi gazeteciler olduğu da muhakkaktır.

Ama eminim bu tür şeyleri basmaktan gerçekte hoş-lanmayan, bunu yapmanın doğru olmadığını bilen başka türlü gazeteciler de var; ötekiler gibi davranı-yorlarsa, bunu sadece mesleklerinin sürdürüldüğü sağ-

63

Flaubert, illüzyon tüccarlarının sığ ve salıte hümanizmalarının okura sunduğu aldatıcı tatmini reddettiğini, söyleminin yapısıyla ortaya koymuştur. Pierre Boıırclieıı r

lıksız koşullarda okurun istediğini arzetmek ve bu ar-zı kitlenin kaba iştahını mümkün olduğunca doyura-cak biçimde yapmak, diğer gazetecilerle rekabetin başlıca koşulu olduğu için yapıyorlar. Bu herhangi bir okumuş insan grubuna reva görülmeyecek bir durum ve büyük çoğunluğunun bunun sızısını derinden his-settiklerine kuşkum yok.

Gene de konunun aslında son derece sevimsiz olan bu yanını bir kenara bırakalım ve Sanat bahsinde hal-kın uyguladığı denetim sorununa dönelim; bununla Kamuoyu nun sanatçıya hangi biçimi kullanacağını, bunu hangi tarzda kullanacağını ve hangi malzemeler-le çalışacağını dayatmasını kastediyorum. Yukarıda da belirttiğim gibi, İngiltere'de bunun sonuçlarından kendilerini en çok kurtarabilen sanatlar, halkın çok il-gilenmediği sanatlardır.

Ne var ki halk tiyatroyla ilgilenmektedir ve son on-onbeş yıl içinde tiyatro alanında belli bir ilerleme sağ-landığı düşünüldüğünde, bunun kitlenin zevk düşkün-lüğünü kendilerine standart almayı ve Sanat'ı sadece bir arz - talep meselesi olarak görmeyi reddeden bir avuç bi-reysel sanatçı sayesinde olduğunu unutmamak gerekir.

Harikulade ve canlı kişiliği, gerçek bir renk unsuru içeren üslûbu, sadece taklit yeteneğine değil, hayal gücü ve entelektüel yaratıcılığa dayalı olağanüstü ya-zarlık gücüyle, Mr. Irving istese, seyirciye istediğini verebilir, en bayağı piyesleri en bayağı biçimde suna-bilir ve kişinin arzu edebileceği kadar başarı ve para kazanabilirdi. Ama amacı bu değildi. Onun amacı, belli koşullar altında ve Sanat'ın belli türlerinde ku-

83

Irving, Hetıry (1H3H - 1905) ingiliz ^^ tiyatrosunun

en ünlü oyuncularından. Unutulmaz oyunlarından biri, suçluluğu kanıtlanamayan, ama vicdanının da rahat bırakmadığı katil Mathias rolüdür. Bu rol ürpertici havası ve melodramatik özellikleriyle Irving'e çok uygundu; sayesinde Tiyatrodaki hizmetlerinden ötürü "Sir" unvanı verilen ilk kişi oldu (1895). Irving, 1878'cle Lyceıım Tiyatrosu'nu kiraladı ve tiyatronun başına geçti. Ayrıntılara büyük önem veriyor, dekor ve kostüm harcamalarını hiç kısmıyor, ülkenin en iyi tasarımcıları ve mıizikçileriyle çalışıyordu. Alışılmışın dışındaki diksiyonu, kendine özgü abartılı tarzı ve edebî bilgisinin düzeyi konusunda eleştirilmesine karşın, oyunları büyük ilgi görüyordu. Yine 1878'de baş kadın oyuncu olarak Ellen

Terry ile anlaştı ve böylece ingiliz tiyatro tarihinin en ünlü çiftlerinden biri oluştu, ikisinin tiyatroya

ilişkin özellikleri birbirini şaşırtıcı biçimde tamamlıyordu: Düşünceli, içe dönük Irving ve çekiciliğiyle kalpleri fetheden, doğal, rahat Terry, Hamlet ve Ophelia ya da Shylock ve Portia rollerinde tiyatroya olağanüstü sayıda izleyici çektiler. 1897'de çıkan yangın, Lyceıım repertuarındaki pek çok klasiğin dekorlarının yok olmasına yol açtı. Irving'in yaşamının son yılları, Lyceum topluluğunu ayakta tutabilme çabasıyla geçti. 68 yaşında beş parasız öldü. Ana Britannica - Biiyiik luirousse

84 -*

sursuzluğa erişmekti. Önce az sayıda kişiye seslendi: Şimdiyse çok sayıda kişiyi eğitmiş bulunuyor. Seyirci-nin hem zevkini hem de mizacını eğitti. Seyirci onun sanatsal başarısını takdirle karşılıyor. Fakat düşünüyo-rum da, seyirci, bu başarıya sadece onların standartla-rını kabul etmeyi reddedip kendininkileri yarattığı için ulaştığının farkında mı? Seyircinin standartlarına uyulsaydı, Lyceum da şu anda Londra'daki popüler ti-yatroların bazıları gibi ikinci sınıf bir sahne olurdu. Bu gerçeği anlasalar da, anlamasalar da, gerçek şu ki, seyircinin zevki de, mizacı da belli ölçüde yontulmuş-tur ve seyirci bu nitelikleri geliştirebilir.

O halde sorun şu: Seyirci neden daha uygar olamıyor? Bu yeterliliğe sahipler. Onları durduran nedir? Onları durduran, bir kere daha vurgulamak gerekir, sanat ve sanatçı üzerinde otorite uygulama arzusudur. Seyirci, Lyceum ve Haymarket gibi belli tiyatrolara doğru bir ruh hali içinde gelmektedir. Her iki tiyatroda da birey-selliğini koruyan sanatçılar vardır ve bu sanatçılar kendi seyircilerini yaratmayı başarmışlardır -Londra'daki her tiyatronun da kendi seyircisi vardır- ve Sanat bu seyir-cinin mizacına seslenmektedir. Peki bu mizaç nedir?

O mizaç, almaya hazır olma halidir. Hepsi bu. İn-san, bir sanat eserine, eser ve sanatçı üzerinde otorite kurmak arzusuyla yaklaşıyorsa, ondan hiçbir sanatsal izlenim edinemeyecek bir ruh hali içinde demektir. Sanat eserinin işi, seyircisini hiikmii altına almaktır: Seyir-ci sanat eserini hükmü altına almayacaktır. Seyirci alma-ya açık olacaktır. O, usta kemancının üzerinde çalaca-ğı keman olmalıdır. Böylece, Sanatın ne olması ya da

115

[

Heykel, özünde kitleler için yapılan bir sanattır ve bunu göz önünde bulundurarak kavranmalı ve icra edilmelidir. Tarihin en görkemli heykelleri, herkesin kendisinden bir şeyler bulduğu eserlerdir. Ancak, sanatçının halkı dikkate aldığı, göz önünde bulundurduğu gibi, halk da sanatçıyı dikkate almalıdır: Büyük sanat, her zaman bu karşılıklı özdeşleşmenin sonucudur. Jacqucs Lilnhilz

118 ->

ne olmaması gerektiği konusundaki kendi aptalca gö-rüşlerini, zirzopça önyargılarını, saçma sapan fikirleri-ni tamamen bastırabildiği ölçüde de, söz konusu sanat eserini anlama ve tadına varma olasılığı artar.

Bu gerçek, elbette erkekli kadınlı kabasaba İngiliz ti-yatro seyircisi söz konusu olduğunda apaçık ortadadır. Ama okumuş dediğimiz insanlar konusunda da durum aynen geçerlidir. Çünkü okumuş kişilerin Sanat hak-kındaki fikirleri doğal olarak geçmiş Sanat'tan kaynak-lanmaktadır. Oysa yeni

sanat eseri, Sanat'ın şimdiye dek almadığı bir yüzü gösterdiği için güzeldir; onu geçmi-şin ölçüleriyle değerlendirmek, gerçek kusursuzluğu-nun reddi sayılacak bir standarda göre ölçmektir.

Hayal gücünden yararlanan bir anlatım aracıyla ve hayal gücünden türeyen koşullarda, yeni ve güzel izle-nimler edinmeye yatkın bir mizaç, bir sanat eserinin tadına varabilecek tek mizaçtır. Bu, heykel ve resim söz konusu olduğunda geçerli olduğundan çok, belki de tiyatro ve benzeri sanatlar konusunda geçerlidir. Çünkü bir tablo ve bir heykel, Zaman'la savaş halinde değildir. Onun geçip gidişini umursamazlar. Sahip ol-dukları bütünlük hemen biranda kavranabilir. Edebi-yat söz konusu olduğunda durum farklı. Eserdeki etki birliğinin farkına varılabilmesi için zaman geçmelidir. Bu yüzden, tiyatro eserinde, oyunun birinci perdesin-de öyle bir şey cereyan edebilir ki, bunun gerçek sanat değeri seyirci tarafından, üçüncü ya da dördüncü per-deden önce anlaşılamayabilir.

Peki o sersem kızmalı ve sahnedekilere bağırmalı, oyunu bölmeli ve sanatçıları kızdırmalı mıdır? Hayır.

86

Thackeray, Wılltam Makepeace (1811 - 1863) 19- yüzyıl, lıer geçen gün sayıları artan orta sınıftan okurların ihtiyacına cevap veren dergilerin çağıydı. Thackeray de 1830'ların sonunda çeşitii dergilerde imzasız ya da takma ad-larla yazılar yazdı. Kendi adıyla yayımladığı ilk yapıtı "Vanity Fair" (1848), çıktığı ay yedi bin adet satarak Thackeray'e ün ve para kazandırdı. Dört yıl sonra, 1852'de, "en iyi kitabım" diye tanımladığı "Esmond"u yayınladı. O dönemde tepkiyle karşı-lanan üç ciltlik "Esmond", bugün İngiliz edebiyatının en önemli tarihsel romanlarından biri olarak değerlendiriliyor. Thackeray, sağlığında Dickens'ın tek rakibi olarak görülüyor, özellikle orta sınıf okur tarafından çok beğeniliyordu. Roman-ları evlerde bütün aile bir araya geldiğinde yüksek sesle okuna-bilecek türden yapıtlardı. Thackeray'e göre romancının bir iş-levi de okuruna ahlâk dersi vermekti. Victoria dönemi roman-cılarının abartılı karakter betimlemelerine ve melodramı andı-ran olay örgülerine yer vermekten kaçınarak, o dönem yaşamı-nın gerçekçi bir portresini çiziyordu. Atıa liritannica - Biiyiik lxmrns.se 1 1

Yoksulluk sorunu; ölüm, hastalık, soğuk ya da buna benzer doğal bir olaydır. Yoksulluk da, doğal olaylar da nasıl durdurulur, bilemiyorum.

William Make/ıeaıe Thackeray

Namuslu seyirci yerinde sessiz sakin oturmalı, şaşkınlık, merak ve gerilim gibi son derece lezzetli duygulan tat-malıdır. Oyuna kabasaba bir mizacı galeyana getirmek için gitmemelidir. Oyuna sanatsal bir mizaç edinmek için gitmelidir. Seyirci, sanat eseri hakkında hakemlik edecek kimse değildir. O, sanat eseri üzerinde tefekküre dalmasına izin verilmiş kişidir ve eğer eser iyiyse, bu te-fekkür içinde kişiliğini lekeleyen tüm bencillikten so-yunmasına da fırsat verilir -cehaletinin bencilliğinden ya da malûmatının bencilliğinden. Tiyatro eserinin bu yönünün, sanıyorum, yeterince altı çizilmiyor.

"Macbeth" bugün yazılmış ve modern bir Londralı seyirci önünde ilk kez sunuluyor olsaydı, seyirciler arasında kimilerinin birinci perdede grotesk cümlele-ri ve saçmasapan sözleriyle boy gösteren cadılara şid-detle ve seslerini yükselterek karşı çıkacaklarını tah-min edebiliyorum.

Fakat oyun sona erdiğinde insan, "Macbeth"deki ca-dıların kahkahalarının "Lear"daki deliliğin kahkahası kadar korkunç, Arab'ın trajedisindeki Iago'nun kah-kahasından daha da korkunç olduğunu

farkeder.

Tiyatro izleyicisinin her türlü sanat izleyicisinden da-ha çok, tam bir alımlama halet-i ruhiyesi içinde olması gerekir. Otorite uygulamaya karar verdiği anda seyirci, Sanatın ve kendi kendisinin yeminli düşmanı haline ge-lir. Sanat aldırış etmez. Kaybeden seyirci olur.

Romanda da durum aynıdır. Halk otoritesi ve bu otoriteye cevaz verilmesi, ölümcül sonuçlar getirir. Thackeray'nin "Esmond"u iyi bir kitaptır, çünkü ya-zar onu kendi zevki için yazmıştır. Öteki romanların-

89

Meredith. George (182S - 1909) Victoria dönemi şair ve romancısı. İnce nükteleri, parlak diyalogları ve özdeyiş tarzındaki cümleleriyle dikkati çeken romanları, öznel bir dünya görüşünü yansıtmaları ve psikolojik karakter incelemeleriyle de önemlidir. Kadınları erkeklerle eşit gören Meredith, birçok bakımdan Çağının çok ilerisinde bir yazardı. En ünlü yapıtları "The Ordeal of Richard Feverel: A History of Father

and Son" (1859; Richard Feverel'in Verdiği Sınav: Bir Baba ve Oğlunun Öyküsü) ile "The Egoist. A Comedy

in Narrative"dir (1879; Bencil: Anlatı Biçiminde Bir Komedi). Meredith'in romana etkisi dolaylı olmuştur. Son derece kişisel olan üslûbunun taklit edilmesi çok zor olmakla birlikte, romanlarında geniş yer verdiği iç monologlarıyla James Joyce ve başka yazarların yararlandığı bilinçakışı tekniğinin öncüsü sayılabilir. Ayrıca George Elliot ile birlikte psikolojik romanın yaratıcılarından biridir ve bu türün 18. yüzyıldaki lıabercileriyle 19. ve 20. yiizyıllardaki izleyicileri arasında bir köprü görevi görmüştür. Ana lir i tununa -Büyük iMrousse

91 -»

da, "Pendennis"de, "Plıilip"de, hatta "Vanity Fair"de Thackeray okur kitlesinin çok fazla farkındadır ve okurun sempatilerine doğrudan seslenerek ya da doğ-rudan onlarla alay ederek yazdıklarını zedelemiştir.

Gerçek sanatçı kitleyi hiçbir şekilde umursamaz. Kitle onun için varolmamaktadtr. Sanatçı, canavarı uyutacak ya da doyuracak haşhaşlı - ballı çörekler yapan biri de-ğildir. O, bu işi popüler romancıya bırakır.

Şu anda İngiltere'de benzersiz bir romancımız var: Mr. George Meredith. Fransa'da daha iyi sanatçılar var, fakat Fransa'da hayat görüşü bu kadar geniş, bu kadar çeşitlilik gösteren, gerçeği bu kadar hayal gü-cüyle ele alan biri yok. Rusya'da, edebiyatta acının ne olduğuna dair daha hayatî şeyler söyleyen romancılar var. Ama edebiyatta felsefe sadece Meredith'in harcı.

Kişileri yaşayan kişiler olmakla kalmıyorlar, düşün-cede de yaşıyorlar. İnsan onları sayısız görüş açısından görebiliyor. İçlerinde ve çevrelerinde ruh vardır. Yo-rum açısından zengin ve simgeseller. Ve onları, o ha-rikulade hızlı hareket eden kişileri yaratan kişi, onları kendi hazzı için yarattı ve hiçbir zaman okur kitlesi-nin ne istediğini sormadı, ne istediklerini sorup öğ-renmeye çalışmadı, onların ona bir şey yaptırmalarına ya da onu etkilemelerine izin vermedi, sadece kendi kişiliğini

pekiştirmeye ve kendi bireysel eserini oluş-turmaya devam etti. Önceleri kimse çalmadı kapısını. Bunu umursamadı. Sonra bazıları geldiler. Bu onu de-ğiştirmedi. Şimdi kapısına gelenlerin sayısı kabarık. O hâlâ aynı kişi. Benzersiz bir romancı.

Süsleme sanatlarında da durum farklı değil. Kitle,

gerçekten acıklı bir inatla Büyük Sergi'nin doğrudan sonucu olan uluslararası bayağılıkta geleneklere dört elle sarıldı: Bunlar o kadar itici ki, bu insanların için-de yaşadıkları evlerde ancak körler yaşar. Güzel şeyler yapılmaya başlandı; kumaş boyamacıların elinden gü-zel renkler, sanatçının beyninden güzel motifler çık-maya başladı; güzel şeylerin kullanımı, onların değer-li ve önemli oldukları düşüncesi ortaya atıldı.

Kitle bunun üzerine tam anlamıyla köpürdü. So-ğukkanlılıklarını kaybettiler. Aptalca laflar ettiler. Kimse umursamadı. Kimsenin bu yüzden bir kaybı olmadı. Kimse kamuoyunun otoritesini kabul etmedi. Bunun sonucunda, bugün modern bir eve girdiğiniz-de, belli bir ince zevkin, güzel bir dekor yaratmanın takdir gördüğünü, güzelliğe hakkının verildiğini gör-memek hemen hemen mümkün değil. Hatta, günü-müzde, çoğunlukla, insanların oturdukları evler ol-dukça çekici, insanlar büyük ölçüde uygarlaştı.

Gene de hakçası, ev dekorasyonu, mobilya ve benzeri alanlarda görülen devrimin olağanüstü başarısının as-lında halkın büyük kesiminin bu konularda çok ince bir zevk geliştirmesiyle ilgili olmadığını söylemek gerekir. Bunun belli başlı sebebi şudur: Bunları yapan zanaat-karlar güzel şeyler yapmanın tadına o kadar vardılar, halkın daha önceleri istediği şeylerin çirkinliğine ve ba-yağılığına o kadar apaçık biçimde uyandılar ki, halkın taleplerini karşılıksız bırakıp kuruttular.

Şu anda bütün mobilyaları, üçüncü sınıf bir berhane-den alınmış elden düşme eşyaların satıldığı bir açık ar-tırmadan almadıkça, bir odayı birkaç yıl önce döşendi-

Tassa, Torqualo (1544 - 1595)

İtalyan yazar. Uzun süre başıboş dolaşmasının ve gözaltında tutulmasının yanısıra, çılgınlığı da, Birinci Haçlı Seferi dönemine ait yirmi bölümlük epik şiiri "Gerusalemme liberata" kadar ünlüdür. Bu çılgınlığın en anlaşılmaz-yanı, daha yeni tamamlanmış başyapıtını yadsımasına, yayınlanmasına karşı koymasına, yaşamının geri kalan kısmını, bu başyapıtı sıkı denetimden geçirmek ve bozmakla geçirmesine yol açmasıdır. 1579'da Ferrara'da Sant' Anna tımarhanesine kapatılan Tasso, orada "Ferrara Prensesleri" şiirini yazdı. 1 586'da salıverildi, papanın resmî şairliğine atanmak üzereyken öldü. Yaşamı boyunca, özellikle "Aminta" adlı yapıtında belirgin olan hazcı dünya görüşüyle katı dinsel inancı arasında bocalayan Tasso, zamanla çalkantılı yaşamı, akıl hastalığı, romantik aşklarıyla bir efsane kahramanı durumuna geldi. Ana Britarınica - Biiyiik. iMroıtsse

I I

Dante, Floransa yönetiminde etkin görevler üstlendi. Papa Bonifazio Vll'nin kent üzerinde egemenlik kurma politikasına karşı çıktı. Kent yöneticisi, 1302'de Dante'yi 5000 florin para cezası ile iki yıl sürgün cezasına çarptırdı. Dante para cezasını ödemeyince, bu ceza ölüm cezasına dönüştürüldü. Ancak Dante bu tarihten önce Roma'ya sürgün gitmişti. 1315'ce Dante için af çıkarıldı. Ancak Dante çok sevdiği kentine dönmek istemedi. Bunun üzerine Dante için bir kez daha ölüm cezası verildi. Ömrünün son altı yılını Verona ile Ravenna'da geçirdi. Veroııa'da Can Grande'nin, Ravenna'da buranın senyörü Potenta'nın konuğu oldu. Yirmi yıla yakın bir süreyi sürgünde geçiren Dante, 1321'de Ravenna'da sıtmadan öldü. Sürgünün acısını şu dizelerle dile getirir: Başkasının ekmeğinin ne denli tuzlu başkasının merdiveninden çıkmanın ne denli zor olduğunu göreceksin. Keki» Teksoy I I

ği gibi döşemek mümkün değil. O eşyalar artık yapıl-mıyor. Ne kadar itiraz ederlerse etsinler, insanlar bugün evlerinde gözü okşayan bir şey bulundurmak zorunda-lar. Kendileri için ne hayırlı ki, bu sanatlar hakkında kendilerinde gördükleri otorite tamamiyle fos çıktı. Demek ki, bu tür konularda her türlü otoritenin kötü olduğu ortada. Bazen sanatçı için hangi tür bir yönetim altında yaşamanın en uygun olacağı sorusunu ortaya atarlar. Bu sorunun yalnızca tek cevabı vardır: Sanatçı için en uygun olanı, hiçbir yönetim altında yaşamamaktır. Ona ve sanatına otorite uygulamak maskaralıktır.

Sanatçıların despotik rejimler altında çok güzel eserler verdikleri söylenmiştir. Tam öyle değil. Sanatçılar des-potların ayağına gitmişlerse, kendilerine zorbalık uygu-lanacak bendeler olarak değil, gezgin mucize yaratıcıla-rı, göz kamaştıran ayrıksı kişiler olarak, eğlenmek, ilti-fat görmek için, huzur içinde yaşamalarına göz yumul-sun, yaratmalarına izin verilsin diye gitmişlerdir.

Burada despotun lehine bir şey söylenebilir: O, bir birey olarak, kültür sahibi olabilir; oysa güruh, bir ca-navar olduğu için kültürden habersizdir. Bir impara-tor ya da kral eğilip ressamın düşürdüğü fırçayı yerden alabilir, oysa demokrasi yere doğru eğildiğinde, bu, yalnızca çamur atmak içindir. Kaldı ki, demokrasinin imparator kadar yerlere eğilmesine de gerek yoktur. Hatta çamur atmak istediklerinde eğilmelerine bile gerek yok. Fakat hükümdarı da güruhtan ayrı tutma-nın alemi yok; her türlü otorite eşit derecede kötüdür.

Uç çeşit despot vardır: Beden üzerinde zorbalık ku-ran despot. Ruh üzerinde zorbalık kuran despot. Be-

den ve Ruh üzerinde zorbalık kuran despot. Birincisi-ne Prens denir. İkincisine Papa denir. Üçüncüsüne Halk denir.

Prens eğitimle incelmiş olabilir. Böyle birçok Prens olmuştur. Fakat Prens'te tehlikeli bir yan vardır. Dan-te'yi Verona'daki acı şölende gözünüzün önüne getirin, ya da Ferrara'da tımarhane hücresindeki Tasso'yu.

Papa eğitimle incelik kazanmış olabilir. Böyle bir-çok Papa görülmüştür; böyle kötü Papalar vardır. Kö-tü Papalar, Güzelliği, ne yazık ki, iyi Papaların Dü-şünce'den nefret ettikleri kadar tutkuyla sevmişlerdir. Papalığın zulmüne insanlık çok şey borçludur. Papalı-ğın hayrı ise insanlığa korkunç

bir borçla borçludur.

Gene de, Vatikan gökgürülttilerinin retoriğini ko-rumuş, fakat yıldırımlarının asasını yitirmişse de, sa-natçının Papalarla yaşamaması daha hayırlıdır. Bir kardinaller meclisi önünde, Cellini hakkında, sıradan yasaların ve sıradan otoritenin onun gibi adamlar için yapılmadığını söyleyen bir Papaydı, fakat Cellini'yi hapishaneye tıkan da bir Papaydı.

Cellini orada öfkeden kuduruncaya kadar kaldı, kendi kendine gerçekdışı hayaller yarattı, yaldızlı gü-nışığının odasına girdiğini gördü ve ona o kadar aşık oldu ki, kaçmayı denedi, kuleden kuleye sürüne sürü-ne yol aldı, şafak vakti başı döndü, düşüp sakatlandı, bir bağcı onu üzüm yapraklarının altına gizleyerek, güzel şeylere olan sevgisinden ötürü, Cellini'ye bakıp onu iyileştiren birine götürdü.

Papalar tehlikelidir. Halk'a gelince: Halk ve onun otoritesi neyin nesidir? Belki de halktan ve onun •oto-

ötesinden yeterince söz ettik. Onun otoritesi kör, sa-ğır, çirkin, grotesk, trajik, kornik, ciddi ve müstehcen bir şeydir. Sanatçının Halk'la yaşaması imkânsızdır. Bütün despotlar rüşvet verirler. Halk hem rüşvet ve-rir, hem de acımasızlık eder. Onlara otorite uygulaya-bileceklerini kim söylemiş? Onlar yaşamak, dinlemek ve sevmek için yaratıldılar.

Biri onlara büyük bir haksızlık yaptı. Kendilerinden aşağı olanları taklit ederek kendilerine yazık ettiler. Prens'in asasını aldılar. Nasıl kullanabilirlerdi ki? Pa-pa'nın üçlü tacını takındılar. Onun ağırlığını nasıl ta-şıyabilirlerdi ki? Onlar kalbi kırık bir palyaço gibi. Güzelliği seven herkes acısın onlara. Onlar kendileri Güzellliği sevmeseler de, gene de kendi kendilerine acısınlar. Onlara zorbalık numarasını kim öğretti?

Üzerinde durulması gereken birçok başka husus var. Rönesans'ın büyüklüğünün, toplumsal problemleri çözmeye çalışmamasından, öyle şeylerle uğraşmayıp bireyin özgürce, güzellikle ve doğallıkla gelişmesine izin vermesinden, böylece büyük ve birer birey olan sanatçılar, büyük ve birey olan insanlar yetiştirmesin-den ileri geldiğine dikkat çekilebilir.

XIV. Louis'nin modern devleti kurarken sanatçının bireyselliğini nasıl yok ettiği, her şeye tekrardan ileri gelen bir tekdüzelik katarak canavarlaştırdığı, hük-metmeye boyun eğdirerek zavallılaştırdığı, tüm Fran-sa'da geleneği güzellikle birleştirerek ve eskimiş for-mu yenisiyle buluşturarak yenileyen bütün o soylu ifa-de özgürlüklerini yok ettiği söylenebilir.

Fakat geçmiş önemli değil. Şu an önemli değil. He-

Dünyada Fransa ihtilâli kadar büyük ve güzel epope azdır. Yirmi-otıız sene içinde beşeriyet, iki bin yıl kendisini idare edecek düsturların hepsini bulmuştur. Fakat, başladığı zaman, neticenin sadece bir burjuvazi hakimiyeti ile biteceğini kim bilirdi? Ahnıet Hamdi T atıp w ar

Toplumun ego aracılığıyla gerçekleştirdiği arzuların bastırılması, sadece toplum açısından değil,

birey için de daha akıldışı bir durum haline gelir. Rasyonellik büyük tantanalarla öne sürüldüğü ve savunulduğu ölçüde, insanın zihninde de uygarlığa ve onun bireyin içindeki temsilcisi olan egoya karşı bilinçli ya da bilinçsiz bir öfke büyümeye başlar. Alax Horkheitner

10» -»

saplaşmamız gereken gelecektir. Çünkü geçmiş insa-nın olmamış olması gerekendir. Hal, insanın olmama-sı gerekendir. Gelecek sanatçıdır.

Tabii, burada ileri sürülen modelin son derece kul-lanışsız ve insan doğasına aykırı olduğu söylenecektir. Tamamen doğru. Kullanışsız ve insan doğasına aykırı. Ama tam da onun için gerçekleştirilmeye değer, ve onu önermemiz de bu yüzden.

Çünkü, nedir kullanışlı model? Kullanışlı model ya za-ten varolan bir modeldir ya da şu an hüküm süren koşullar-da gerçekleştirilebilecek bir modeldir. Ama karşı çıktığımız tam da bu varolan koşullardır; bu koşulları verili saya-bilen herhangi bir model, yanlış ve budalacadır. Koşul-lar ortadan kaldırılacak, insan doğası değişecektir. İnsan doğası hakkında tek gerçek bilgimiz onun değiştiğidir. Onda bel bağlayabileceğimiz tek nitelik değişimdir. İf-las eden sistemler insan doğasının değişmezliği üzerine kurulmuş olanlardır, onun gelişmesi ve iyileşmesi üze-rine kurulmuş olanlar değil.

XIV. Louis'nin hatası, insan doğasının hep aynı ka-lacağını sanmasıydı. Onun bu hatasının sonucu, Fran-sız Devrimi oldu. Hayranlık verici bir sonuçtu. Hükü-met edenlerin hatalarının sonuçları, her zaman olduk-ça hayranlık verici olmuştur.

Şunu da hatırlatalım ki, Bireysellik insana berabe-rinde mide bulandırıcı bir görev teranesiyle gelmez; görev, başkalarının istediğini sadece onlar istiyor diye yapmaktan başka bir şey değildir. Çirkin bir özveri te-ranesiyle de gelmez; o da vahşi bir sakatlama alışkan-lığının siiregitmesinden başka bir şey değildir.

101

Gelişmiş birey, gelişmiş bir toplumun ürünüdür. Bireyin kurtuluşu, toplumdan kurtuluş değil, toplumun atomlaşmasından kurtuluştur -doruk noktasına kolektifleşme ve kitle kültürü dönemlerinde çıkabilen bir atomlaşma. Mnx Hark.be/wer

Bir insan yalnız olmayı pek beceremiyorsa, başkalarıyla bir arada olmayı da beceremez.

Richard Semıett

]

Tuhaf bir paradoks: İnsanlar en dar ve kişisel çıkarlarından hareketle davranıyorlar, oysa davranışları hiçbir zaman olmadığı kadar kitle içgüdülerinin hükmü altında. Wallcr Benjamin

Söz/in özii. o. insan üzerinde herhangi bir bak iddia ederek gelmez. Doğallıkla ve kaçınılmaz olarak insanın içinden çı-kagelir. O, tüm gelişmenin yöneldiği noktadır. Bütün organizmaların kendisine doğru yöneldiği farklılaşma-dır. Hayatın her biçiminde varolan ve hayatın her biçi-minin şevkle ulaşmaya çalıştığı kusursuzluktur.

Bu yüzden, Bireysellik, insan üzerinde yaptırım uy-gulamaz. Tam tersine, insana kendisi üzerinde yaptı-rımlar uygulanmasına izin vermemesini söyler. İnsan-ları iyi olmaya zorlamaz. İnsanların rahat bırakıldıkla-rında iyi olduklarını bilir.

İnsan, Bireyselliği kendi içinden çıkarıp geliştire-cektir. İnsan, günümüzde Bireyselliği bu biçimde ge-liştirmektedir.

Bireyselliğin kullanışlı olup olmadığı sorusunu sor-mak, Evrim kullanışlı mı diye sormaya benzer. Evrim hayatın yasasıdır re Bireyselliğe yönelen Evrimden başka Etrim yoktur. Bu eğilimin dile getirilmediği noktada, yapay biçimde sekteye uğratılmış bir gelişme ya da hastalık ya da ölüm söz konusudur.

Bireysellik, ayrıca bencillikten ve özentiden de uzak olacaktır. Otoritenin olağanüstü zorbalığının sonuçla-rından birinin de, sözcüklerin kendi gerçek ve sade an-lamlarından çıkarılıp çarpıtılmaları ve dile getirdikle-ri şeyin tersini ifade etmekte kullanılmaları olduğu söylenmiştir.

Sanat için geçerli olan, Hayat için de geçerli. Günü-müzde, canının istediği gibi giyinen birine özenti de-nebiliyor. Fakat o bunu yaparken tamamiyle doğal bir biçimde davranmaktadır. Bu konularda özenti, insa-

Toplum, çağdaş bir kuramda öne sürüldüğü gibi, çeşitli "do!aplar"dan oluşuyorsa eğer, onu en iyi temsil eden model de "kolektifin tam tersi olan şeydir: Monad olarak birey. Her bireyin kesinlikle tikel olan çıkarlarının izini sürmekle,

"kolektifin doğasını da incelemiş oluruz. Farklı dürtülerin gerçeklik ilkesine cevap veren bir ego'nun önderliği altında örgütlenişini de, içselleştirilmiş bir haydut çetesi olarak düşünmek mümkündür: Şefiyle, adamlarıyla, törenleriyle, bağlılık yeminleriyle, ihanetleriyle, çıkar çalışmalarıyla, entrikalarıyla ve bütün girdi çıktısıyla bir haydut çetesinin içselleştirilmiş biçimi. Bunu anlamak için, bireyin çevresine hararetle kafa tuttuğu o patlama anlarını, öfke nöbetlerini göz önüne

getirmek yeter: Öfkeli insan kendi benliğinin çete şefi olarak belirir hep: Tongaya

]basmama emrini vermiştir bilinçdışına, içindeki grup adına konuşmanın güveniyle gözleri parıldamaktadır. Kişi kendi saldırganlığını ne kadar benimserse, toplumun baskıcı ilkesini de o kadar iyi temsil eder. Belki de asıl bu anlamda doğrudur şu ilke: En bireysel olan, en genel olandır. Theodor W. Adorm

[

nın komşusunun zevkine göre giyinmesi demektir ve komşusunun zevki çoğunluğun zevki olduğu için de, büyük olasılıkla son derece sakil olacaktır.

Kendi kişiliğini sonuna kadar ortaya koymak için kendine en uygun biçimde yaşayan insana -eğer haya-tının başlıca hedefi kendini geliştirmekse- bencil de-nir. Ama aslında herkes böyle yaşamalıdır. Bencillik, kişinin dilediği gibi yaşaması değil, başkalarından kendi istediği gibi yaşamasını talep

etmektir. Bencil olmamak da başka insanların hayatlarına ilişmemek, onlara mü-dahale etmemektir.

Bencillik, her zaman kendi çevresinde mutlak bir tip birörnekliği yaratmayı hedefler. Bencil olmayan ise, sonsuz tip çeşitliliğini son derece zevk veren bir şey ola-rak algılar, kabul eder, ondan haz alır, tadını çıkarır.

İnsanın kendine ait düşünceleri olması bencillik de-ğildir. Kendi düşünceleri olmayan insan hiç düşün-müyor demektir. İnsanın komşusundan kendisi gibi düşünmesini, kendisiyle aynı görüşlere sahip olmasını istemesi son derece bencil bir davranıştır. Neden öyle düşünsün? Eğer düşünebiliyorsa, muhtemelen başka biçimde düşünecektir. Eğer düşünemiyorsa, ondan herhangi bir düşünce talep etmek canavarlıktır.

Kırmızı bir gül, kırmızı bir gül olmak istediği için bencil değildir. Eğer bahçedeki bütün öbür çiçeklerin hem kırmızı hem de gül olmalarını isteseydi, o zaman bu korkunç bir bencillik olurdu.

Bireyselliklerinde insanlar son derece doğal ve mut-lak biçimde bencillikten kurtulmuş olacaklar, kelimele-rin anlamlarını bilecekler ve onları özgür, güzel hayat-

En büyük amaç, evrensel temel yasalara ulaşmaktır. Bu yasalara giden mantıksal yollar yoktur; onlara yalnızca sezgiyle, deneyimin sempatik kavranışı ile varılabilir. Albert Einsteitı

Hayvanların birçoğu, birbirinin acılarını ve sıkıntılarını paylaşmaktadır. Bay Blytlı, lıint kargalarının kör arkadaşlarını beslediğini görmüştür. Bir köpeğin, yakın arkadaşı olan ve sepetinde hasta yatan bir kediyi birkaç defa yalamadan sepetin yanından geçmediğini gözlerimle gördüm. Bu, bir köpekteki acıma duygusunun en güvenilir belirtisidir. Toplumsal hayvanların sevinçle ilgili duygudaşlıkları ise şüphelidir. Bununla birlikte, Bay Buxton, başıboş yaşayan papağanların yuvası olan bir çifte "aşırı ilgi" gösterdiğini anlatmaktadır. Dişi papağan ne zaman yuvasından ayrılsa, bir küme papağan onun çevresini sarıyor ve "çığlıklar atarak gösteri yapıyordu". Charles Darıvitı

larında gerçekleştirecekler. İnsanlar zorba egoistler de olmayacaklar. Çünkü egoist zorba, başkaları üzerinde hak iddia edendir. Bireyselliğe inanan insan bunu yap-mayı arzu etmeyecektir. Bu ona haz vermeyecektir.

İnsan bireyselliği gerçekleştirdiğinde, sempatiyi de gerçekleştirecek ve onu özgürce ve anlık biçimde uygu-layacaktır. Şu ana dek insan sempati duygusunu hiç ge-liştirmemiştir. Sadece acı çekenlere sempati duyar, fakat acıya duyulan sempati, sempatinin en soylu biçimi de-ğildir. Her türlü sempati soyludur, fakat acı çekenlere duyıı-lan sempati en az soylu olanıdır. O, egoizmle lekelenmiş-tir. Marazî olmaya yatkındır. Onda her zaman kendi güvenliğimiz için korkuya kapılma unsuru vardır. Ken-dimizi cüzamlının ya da körün yerinde bulabileceği-mizden, o zaman bize bakan kimse olmayacağından korkarız. Bu sempati garip biçimde sınırlayıcıdır da.

İnsan hayatını bütünüyle sempati kurmalıdır, sade-ce hayattaki acılar ve hastalıklarla değil, hayattaki se-vinç ve güzellik ve enerji ve sağlık ve özgürlükle de.

Daha geniş çaplı sempati tabii ki daha zordur. O da-ha fazla benlikten vazgeçmeyi gerektirir. Bir dostun çektiği acılara herkes üzülebilir, ama bir dostun başarı-sına sevinmek çok soylu bir kişilik yapısı -hatta gerçek-ten Bireyselci bir kişilik— gerektirir. Rekabet ve yer edinme mücadelesinin yarattığı modern stres içinde bu çeşitten bir sempatiye doğal olarak ender rastlanır. Ay-nı sempati, her yerde birden ağırlığını onca hissettiren, tip birörnekliği denen gayriahlâkî ideal ve kurallara uyum gösterme eğilimi -ki belki de bu İngiltere'de en iğrenç boyutlara varmıştır— tarafından da bastırılır.

107

108

Acıya duyulan sempati elbette hep varolacaktır. O, insanın ilk dürtülerinden biridir. Birey hayvanlar, ta-bir caizse daha yüksek hayvanlar bu duyguyu bizimle paylaşırlar. Fakat şunu unutmamalı ki, sevinci paylaş-mak dünyadaki sevincin toplamını yoğunlaştırırken, acıya yerinmek acının miktarını gerçekten azaltmaz. İnsanın kötülüğe daha iyi göğüs germesini sağlayabi-lir, ama kötülük ortadan kalkmaz. Vereme yerinmek veremi ortadan kaldırmaz; bunu Bilim yapar.

Bu yüzden, Sosyalizm yoksulluk sorununu, Bilim hastalıkları ortadan kaldırdığında, duygusallık düş-künlerinin alanı daralacak, insanın sempati alanı ge-nişleyecek, insan daha sağlıklı ve içten olacaktır. İnsan başkalarının sevinç dolu yaşamlarını düşününce, ken-disi de sevinç duyacaktır. Çünkü geleceğin Bireyselli-ği sevinç yoluyla gelişip serpilecektir. İsa toplumun ya-pısını değiştirmekle ilgili bir girişimde bulunmadı, bu yüz-den dt onun insana vazettiği Bireysellik, sadece acı yoluyla ya da yalnızlık içinde gerçekleştirilebilirdi.

İsa'ya borçlu olduğumuz idealler, toplumdan tama-miyle elini eteğini çeken ya da toplumu tamamiyle reddeden insanın idealleridir. Ama insan, doğası itiba-riyle toplumsaldır. Tebai kenti bile eninde sonunda insanla dolmuştur. Münzevi, eninde sonunda kişiliği-ni gerçekleştirse de, onun bu yoldan gerçekleştirdiği kişilik yoksullaşmış bir kişiliktir.

Öte yandan, acının insanın kendini ortaya koyması-na yarayabilecek bir yol olduğu yolundaki korkunç gerçek, tüm dünyayı müthiş etkiledi. Kof konuşmacı-lar ve kof düşünürler, kürsülerden ve platformlardan

109

Ortaçağ geleneğinde, yaradılış öyküsü resimli roman gibi sahne sahne resme geçirilmiştir. Rönesans çağında öyküsel sıralanış ortadan kalkmış, resme geçirilen tek an utanma anı olmuştur. Erkekle kadın incir yapraklarıyla ya da elleriyle bir örtünme hareketi yaparken gösterilir. Ama artık birbirlerinden değil, seyirciden utanmaktadırlar. Sonra bu utanma bir çeşit gösterişe dönüşmüştür. (...) Mary Magdalene'nin öyküsünde vurgulanan şey,

Magdalene'nin İsa'yı çok sevdiği, —bu yüzden geçmişinden pişmanlık • duyduğu, tövbe ederek bedeninin

ölümlülüğünü, ruhun ölümsüzlüğünü kabul ettiğidir. Oysa, (Rönesans resimleri) bu öykünün özüne ters bir şey söyler. Resimlere bakılırsa, Magdalene'nin yaşamında tövbe edişin getirdiği o büyük değişim hiç olmamış gibidir. Magdalene, her şeyden önce dokunulabilir, istenir bir kadın olarak gösterilmiştir. (...) Bu çok bilinçli bir bireycilik gelişmesiydi... Başlangıçta yağlıboya-Kuzey

Avrupa'da, 18. yüzyılın başında-yepyeni özellikler taşıyan resimler yapmak için kullanılıyordu. Bu özellikler, çeşitli Ortaçağ sanat törelerinin etkisiyle bir bakıma gölgelenmişti. Yağlıboya resmin kendi görüş biçimine bütünüyle ulaşması 18. yüzyıla dek gerçekleşmedi. Bu gelenek, kültürel varsayımlarımızın çoğuna biçim vermektedir. Doğa görüntüleri, kadınlar, yiyecekler, soylular ve mitler gibi konular, görme biçimlerimizi bugün bile etkilemektedir. John Berger

110 ->

çoğunlukla dünyanın hazza tapındığından bahseder, haz aleyhinde sızlanır dururlar. Fakat dünya tarihinde dünyayı yöneten ideal, pek seyrek olarak sevinç ve gü-zellik olmuştur. Acıya tapmak dünyayı çok daha sıkça egemenliği altına almıştır.

Azizleri ve şehitleri, kendine işkence etme aşkı, o de-lice vücutta yaralar açma tutkusu, bıçaklarla deşmeleri, değneklerle dövmeleriyle Ortaçağcılık -asıl Hıristiyan-lık Ortaçağcılık, Ortaçağın İsa'sı ise asıl İsa'dır.

Rönesans'ın şafağı dünya üzerine doğduğunda ve beraberinde hayatın güzelliğine ve yaşama sevincine ilişkin yeni idealler getirdiğinde, insanlar İsa'yı anla-yamaz oldular. Sanat bile gösterir bunu bize.

Rönesans ressamları, İsa'yı bir sarayda ya da bir bah-çede başka bir çocukla oynayan ya da annesinin kuca-ğına yatmış, ona ya da bir çiçeğe ya da parlak renkli bir kuşa bakıp gülümseyen bir çocuk olarak resmeder-ler, ya da soylu bir edayla çevresindekilerin arasından yürüyüp giden soylu, gösterişli bir figür olarak, ya da bir çeşit vecd içinde yeniden doğan bir figür olarak. Onu çarmıha gerilmiş çizdiklerinde bile, kötü insan-ların acı çektirdikleri güzel bir Tanrı olarak çizdiler.

Fakat İsa, onları pek meşgul etmedi. Onlara zevk ve-ren, hayranlık duydukları kadınları ve erkekleri resmet-mek ve güzelim yeryüzünün güzelliğini göstermekti.

Birçok dinî resim çizdiler -hatta, çok fazla çizdiler, onlardaki tip ve motif tekdüzeliği bıktırdı ve bu da sa-nat için kötü oldu. Bu, kitlenin sanat konularındaki otoritesinin sonucuydu ve üzücüydü. Ama konuya ruhlarını katmıyorlardı.

111

Nikolay Petroviç "nihilist" diye söylendi, "benim bildiğime göre bu, Latince nilıil, yani hiç sözcüğünden gelmektedir. Bu söz, hiç... Hiçbir şey tanımayan bir adam demektir, öyle değil mi?" Pavel Petroviç: "Desene, hiçbir şeye saygı göstermeyen bir adam" diye tamamladı ve yeniden yağını ekmeğine sürmeye başladı. Arkadi "yani her şeye tenkitçi bir gözle bakan adam" diye ekledi. Pavel Petroviç "bunların ikisi de aynı şey değil mi?" diye sordu. "Hayır, aynı şey değil. Nihilist, hiçbir otorite önünde eğilmeyen, ne kadar saygıdeğer olursa olsun, hiçbir prensibe inanmayan adam demektir."

"Evet, eskiden hegelistler vardı, şimdi nihilistler. Bakalım boşlukta, havasız fezada nasıl yaşayabileceksiniz? Kardeşim Nikolay Petroviç, lütfen şu zili çalar mısın, benim kakao içme zamanım geldi." Ivan Sergeyevif Turg/tnyev

İhsan güldü: "İyi ama, bütün bunları ancak inanan söyleyebilir Sen pekâlâ inanıyorsun!.. Hem

hepimizden fazla!" "Hayır, inanmıyorum. Yalnız hakikaten inananın kafasıyla düşünüyorum. (...) Benim için hakikat budur. Anlıyor musunuz! Benim için Allah ölmüştür. Ben hürriyetimi tadıyorum. Ben Allah'ı kendimde öldürdüm." İhsan sordu: "Hakikaten hür olduğunu sanıyor musun?" Suat ona kinle baktı. Yüzü ter içindeydi: "Bilmiyorum" dedi, "hür olmak istiyorum..."

"Hayır, olamazsın... Çünkü içinde, öldürdüğün Allah var. Sen kendi hayatını yaşamıyorsun artık. Sen bu halinle sadece bir mezar, bir tabut gibi bir şeysin. Korkunç, zalim bir ölümü yaşıyorsun. Hangi hürriyet?.. Evet, ben de biliyorum, 'o olmazsa, her şey mübahtır' sananlar oldu. Onun boşalttığı yeri, insanlığa parçalıyanlar oldu. Tanrı insanı ben de biliyorum. Ne oldu? Sadece sefaletlerimizle başbaşa kaldık. Hakikatte bir şafak diye baktığın şey bir yangındır... Hayır, sen Allah düşüncesini içinde azdırmakla ondan kurtulamazsın. Hiçbir yara kurcalamakla iyileşmez." Bir müddet durdu. "Fakat, bilir misin Suat, ne güzel bir ilâhiyatçı olurdun? Çünkü yaptığın, tersine çevrilmiş bir teolojidir." Ahmet Hamili Taupmar

112

Rafaello, Papa portresini yaparken büyük bir sanat-çıdır. Madonnalarını ve çocuk İsalarını resmederken, katiyen büyük bir sanatçı değildir.

İsa'nın Rönesans'a mesajı yoktu, ki bu da harikula-deydi, çünkü beraberinde onunkine alternatif bir ide-al getirdi; o yüzden gerçek İsa'yı bulmak için Ortaçağ sanatına gitmeliyiz. Orada İsa sakatlanmış ve örselen-miş biridir; hoş çehresi gözümüzü okşayacak biri de-ğildir, çünkü Güzellik bir sevinç kaynağıdır; güzel giysiler yoktur üzerinde, çünkü o da bir sevinç olabi-lir; o mucizevî bir ruha sahip bir dilencidir; ruhu ölümsüz bir cüzamlı; ne mal mülk ister, ne sağlık; o, acı yoluyla kusursuzluğa erişen bir Tanrıdır.

İnsanın evrimi ağır ağır olur. İnsanın adaletsizliği büyüktür. Acının kendini gerçekleştirmenin bir yolu olarak ortaya konulması gerekliydi. Bugün bile, dün-yanın bazı yerlerinde, İsa'nın mesajı gereklidir.

Modern Rusya'da yaşayan hiç kimse, belki de kusur-suzluğa acıdan geçmeden ulaşamaz. Bir-iki Rus sanat-çı kendilerini Sanat'ta, Ortaçağ karakterli bir edebi-yatta ortaya koyabilmişlerse, bu, o edebiyatın egemen renginin insanların acı çekme yoluyla kendilerini var edebilmeleri olmasından ötürüdür.

Fakat sanatçı olmayan ve yaşanan hayattan başka ha-yat biçimi bilmeyenler için, acı kusursuzluğa açılan tek kapıdır. Halihazırda Rusya'daki rejim altında mutlu mutlu yaşayıp gidenler, ya insanın Ruh'u olma-dığına inanıyorlar ya da, varsa da, geliştirilmeye değ-meyeceğine.

Otoritenin kötü olduğunu bildiği için tüm otoriteyi

113

toplumun basıncına karşı gerçek deneyimi hâlâ mümkün kılan şey, zevkle işin birbirine dolanması olabilir ancak. Bu türden bir deneyim gittikçe toplumun hoşgörü sınırlarının dışına itilmektedir. Düşünsel denen meslekler için de geçerlidir bu: Ticarî faaliyeti andırdıkları ölçüde her türlü haz öğesinden de yoksun kalıyorlardır. Atomlaşma, sadece bireylerin birbirinden kopmasında değil, bireyin kendi içinde bölünmesinde ve yaşamının çeşitli alanları arasında duvarların belirmesinde gösterir kendini. Hiçbir ruhsal doyum payı tanınmamalıdır işe ki, amaçlar bütünlüğü içindeki işlevsel

alçakgönüllülüğünü yitirmesin; boş zamanın içine de hiçbir düşünce kıvılcımı karışmamalıdır ki, iş dünyasına sıçrayıp onu ateşe vermeye kalkmasın. Yapıları açısından iş ve eğlence gittikçe birbirini daha çok andırmaya başladığı halde, aralarındaki ayrım da görünmez sınır çizgileriyle sürekli pekiştirilmektedir. Sevinç ve zihin ikisinden de koyulmuştur: Hüküm süren, vahşi ciddiyet ve sahte faaliyettir ikisinde de. Thmclor W. Adorıιo

[

Haz, mutlu yaşamanın başlangıcı ve ereğidir; çünkü doğuştan bizimle olmakla onu ilk iyi olarak tanımışızdır ve ona başvuraraktır ki, tüm seçme ya da kaçınma edimlerimize başlarız. Ayartılrmş^ insanın bazlarından bahsetmiyoruz; demek istediğimiz şey, bedenin acıdan ve ruhun karışıklıktan özgürlüğüdür. Erdem, ruhun dinginliğinin koşuludur. Yalınlık, ılımlılık, ölçülülük, neşe gibi erdemler, haz ve mutluluğa dizginsiz lükslerden, ateşli tutkulardan ve benzerlerinden çok daha fazla katkıda bulunurlar. Hiçbir haz temin etmeyen ahlâklılıkla, bu ahlâklılığa yapılan takdirlere tükürmelidir. Zevk hazzını, aşk hazzını, sesin ve görülen şeylerin hazzını kaldırdığım zaman, hayrı J algılayamam. Bilgeliğin bütün yaşamın mutluluğu için sağladığı şeyler içinde, hepsinden önemlisi, dostluğun kazanılmasıdır.

Epiktir

reddeden ve kendisini acı aracılığıyla gerçekleştirdiği için bütün acılara kucak açan Nihilist, gerçek hıristi-yandır. Onun için Hıristiyanlık ideali gerçek bir şeydir.

Oysa İsa otoriteye de başkaldırmada Roma İmpara-torluğu'nun imparatorluk otoritesini kabul etti ve ona haraç verdi. Yahudi Kilisesi'nin dinî otoritesine kat-landı ve onun uyguladığı şiddeti kendine özgü bir şid-detle kovmaya kalkışmadı.

Yukarıda da söylediğim gibi, toplum yapısının de-ğiştirilmesi için bir planı yoktu. Oysa modern dünya-nın planları var. Yoksulluğu ve onun çektirdiği ıstı-rapları ortadan kaldırmayı amaçlıyor. Acıyı ve acının sonucu olan ıstırapları ortadan kaldırmayı arzu ediyor. Yöntem olarak Sosyalizm ve Bilim'e güveniyor.

Hedeflediği, kendini sevinç yoluyla ortaya koyan bir Bireyselliktir. Bu Bireysellik, her türlü Bireysellikler-den daha geniş, daha dolu, daha güzel olacaktır.

Acı, kusursuzluğa ermenin nihaî yolu değildir. Sade-ce geçicidir ve bir karşı çıkıştır. Yanlış, sağlıksız, ada-letsiz bir çevreyle ilintilidir. Hatalı olan, hastalık olan, adaletsizlik olan ortadan kaldırıldığında, artık ona ge-rek kalmayacaktır. Görevini yerine getirmiş olacaktır. Bu önemli bir görevdi, ama miadı hemen hemen dol-muş gibidir. Etki alanı gün geçtikçe daralmaktadır.

İnsan da bunun farkına varmazlık edemeyecektir. Çiinkii insanın [leşinde olduğu ne acıdır ne de haz, sadece Ha-yat'tır. İnsan yoğun, dopdolu, kusursuz yaşamak ister.

Başkalarına kısıtlamalar getirmeden ya da o kısıtla-malar altında yaşamadan yaşayıp gidebildiğinde ve bü-tün eylemleri ona haz verecek şeyler olduğunda, o da

İlkin Yunanlılarda özgürlüğün bilinci doğmuştur, ama onlar da Romalılar gibi, yalnızca bazı kişilerin özgür olduğunu kabul ediyorlardı. İnsanın insan olarak özgür olduğunu Platon da, Aristoteles de bilmediler; bu nedenle özgürlükleri sınırlanmış olmakla kalmadı, aynı zamanda kısmen solmaya yargılı yetersiz bir çiçeğe, kısmen de insanın insana zorlu bir köleliğine dönüştü. Vrkdrich Hegel

Yasaları konusunda açıkça karar alan ve bu yasaları değiştiren bir toplum örneği ilk kez Antik Yunan'da görülmüştür. Kendi kendini sorgulayan -yani kendini felsefeye teslim eden-ilk toplum Antik Yunan olmuştur. Antik Yunan, demokrasinin ve felsefenin yaratılmış olduğu ve

dolayısıyla da bizim kökenlerimizin içinde yer aldığı tarihsel - toplumsal locus'ttir. Antik Yunan, bizim için birçok başka kültürün olabileceği gibi bir "model" ya da bir "örnek" değil, bir tohumdur. Comelius Castoriadis

Barutla kurşunun olduğu yerde Aklıilleus mümkün mü? Ya da, bugünkü basın bir yana, matbaa makinasının olduğu yerde Ilyada? Yetişkin bir insan bir daha çocuk olamaz -olsa olsa çocuksu olur. Buna karşılık, çocuğun naifliği yine de bir sevinç kaynağı değil midir? Dalıa yüksek bir düzeyde onun yapmacıksız gerçeğini yeniden üretmeye çalışması gerekmez mi? İnsanlığın tarihi çocukluk dönemi - hiçbir zaman geri dönmeyecek bir dönem olarak— neden sonsuz bir cazibe kaynağı olmasın?

Kari Marx

112

daha aklı başında, daha sağlıklı, daha uygarlaşmış ola-caktır. Haz, Doğa'nın sınavı, onun onayının işaretidir.

İnsan mutlu olduğunda, kendisiyle ve çevresiyle ahenk içindedir. Sosyalizmin, istese de istemese de hizmetkârı olduğu yeni Bireyselcilik, kusursuz bir ahenk olacaktır.

O, Eski Yunanlıların aradığı, fakat köle sahibi ol-dukları ve kölelerini açlığa mahkûm ettikleri için, Düşünce dışında, tam anlamıyla gerçekleştiremedikle-ri şey olacaktır; o, Rönesans'ın aradığı, fakat köle sahi-bi olduğu ve onları açlığa mahkûm ettiği için Sanat dışında tamamen gerçekleştirmediği şey olacaktır. O eksiksiz olacaktır ve onun aracılığıyla her insan kendi kusursuzluğuna erişecektir. Yeni Bireyselcilik, yeni Hellenizm olacaktır.

117

Kaynakça

12 -* Charles Daru'in, "İnsanın Türeyişi", Sol Yayınları Gıtstave Flaıılxrt, "Mektuplar - Gustave Flaubert / George Saııd". Arkadaş Kitaplar 14 -* Paul l^fargıık, "Tembellik Hakkı", Telos

Zygmnnt Banman, "Yasa Koyucular ile Yorumcular", Metis

16 -* Max \Veber, "Modern Sociology" içinde, Penguin Books George OrweU, "The Collected Essays -lournalism and Letters of George OrweIl", Penguin Books Kari Marx, "Gotlıa ve Erfurt Programlarının Eleştirisi", Sol Yayınları

18 -* Alda us Hıtxley, "Science Liberty and Peace", Harper

Camelim Castoriadis, "Dünyaya, İnsana ve Tabiata Dair", İletişim

Kari Marx, "1844 Elyazmaları", Sol Yayınları 20 -* Kari Marx, "1844 Elyazmaları", Sol Yayınları 22 -* Orhan Pamuk, Roll, sayı 38. Ocak 2000

Henry Darid Thoreaıı, "Civil Disobedience and Other Essays", Dover ("Sivil İtaatsizlik", Vadi) Ahmet Hamdi Tanpııar, "Huzur", Yapı Kredi Yayınları 24 -* Halil Türbanlı, Öküz dergisi, sayı 71, Nisan 2000 26 -* Henry David Thoreau, "Civil Disobedience and Other Essays", Dover ("Sivil İtaatsizlik", Vadi) Rosa Lumnbttrg, Max Horkheiıııer'dan nakleden Plıil Slater, "Frankfurt Okulu - Kökeni ve Önemi", BFS Yasar Kemal TİP adına 1966 kısmî senato seçimleri öncesi radyo konuşmasından, bkz. Koli, sayı 19, Mayıs 1998

28 -* Miklos Haraszti, "Macaristan'da İşçi Olmak", Kaynak Yayınları

30 -» Erich Fromm, "Zen Budizm ve Psikanaliz", Yol Yayınları

Max Horkheimer, "Akıl Tutulması", Metis 32 -» Anadolu Ajansı (Radikal gazetesi, 4 Nisan 2000) 34 -» Michel Foucaıtlt, "The Foucault Reader", Pantlıeon

Herbert Mantise, "Eros and Civilization", Abacus ("Eros ve Uygarlık", tdea) 36 Ptrcy Bysshe Shelley, ("Anarşi Geçiyor", çeviren Yılmaz

Öner), Sosyalizm Ansiklopedisi -Cilt 1, İletişim 38 Cimdim Castoriadis, "Dünyaya, İnsana ve Tabiata Dair", İletişim 40 -» Ahmet Hamdi Tanpııar. "Huzuı ", Yapı Kredi Yayınları 42 Aldoıts Hnxley, "Denemeler", Assos

118 ->

44 Max Horkheimer, "Akıl Tutulması", Metis

Theodor W. Adorno, "Minima Moralia", Metis 46 \Vilsoıı Piçken, nakleden Bernaıd Gendroıı, "Eğlence

incelemeleri". Metis 48 Henry D ar i d T horcan, "Civil Disobedience and Other Essays", Dover ("Sivil İtaatsizlik", Vadi) Immanııel Kant, nakleden Hannah Arendf, "Geçmişle Gelecek Anısında". İletişim Makyarel, "Hükümdar", Remzi Epiktir, nakleden Cemil Sena, "Filozoflar Ansiklopedisi", Cilt 2, Renizi Diderot - D'Alembert, "Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü". Yapı Kredi Yayınları

50 Micbel Fouca/ıh, "Ders Özetleri", Yapı Kredi Yayınları 52 Al/red Ad/er, nakleden Christopher Caudwell, "Yanılsama ve Gerçeklik', Payel Kari Marx, "Gotlıa ve Erfurt Programlarının Eleştirisi". Sol Yayınları 54 Herbert Mantise, "Tek Boyutlu İnsan", Idea

Hannah Arettdt, nakleden Greil Maıcus, "Ruj Lekesi", Ayrıntı

56 -> Herbert Mantise, "Tek Boyutlu İnsan", Idea

Akjit Göktiirk, Aldous Huxley'nin "Ada"sına Önsöz den, Ayrıntı

58 Ernst Neizvestny, nakleden John Berger, "Alt and

Revolution", Writers and Readers 60 Max Horkheimer - Theodor \V. Adorno, "Aydınlanmanın Diyalektiği", Kabalcı Aldous Hı/xley, "Denemeler", Assos 62 UmbtrtoEco. "Açık Yapıt", Kabalcı / Can 64 -* Gustave Flaubert. nakleden Pieıre Bourdieu, "The Field ofCulltıral Production", Polity Max Horkheimer, "Akıl Tutulması", Metis 66 Diderot - D'Alembert, "Ansiklopedi ya da Bilimler,

Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü", Yapı Kredi Yayınları

68 -» Theodor \V. Adorno. "Minima Moralia", Metis 70 Wilhelm Reich. "Dinle Küçük Adam", Yaprak 72 Aldous Httxley, "Denemeler", Assos

Micbel Foucault, "Kendini Bilmek", Om 74 Aldoıts Hıı x/ey, "Denemeler", Assos

Umberto Em, "Açık Yapıt", Kabalcı / Can 76 Ahmet Hamdi Tanpıııar, "Huzur", Yapı Kredi Yayınları

Metin Münir. "Sahalı Olayı", Altın Kitaplar 78 Metin Miinir, "Sahalı Olayı", Altın Kitaplar Haldun Simav'ı, aktaran Metin Münir, a.g.e. Zafer Mıntu, aktaran Metin Münir, a.g.e. 80 Metin Münir, "Sabah Olayı", Altın Kitaplar 82 Kari Marx, "Rlıeinisclıe Zeitung" / Sosyalizm Ansiklopedisi -Cilt 1, İletişim Pierre Boıırdieu, "The Field of Cultural Production", Polity

86 Jacqnes Lifichitz, nakleden John Berger, "An and

Revolution", Writers and Readers 88 WiUiam Shakespeare, "Macbeth", Remzi 94 \ViHiam Makepeace Thackeray, nakleden Eric Hobsbawm,

"Sermaye Çağı", Dost 92 Ünsal Oskay, " 'Yıkanmak İstemeyen Çocuklar' Olalım",

Yapı Kredi Yayınları 94 Rekiıı Teksay, Dantc'nin "İlahi Komedya "sına

Önsöz den. Oğlak 98 •+ Hannah Arendt, "Geçmişle Gelecek Arasında", iletişim 100 -> Ahmet Hamdi Tarı/ıınar, "Huzur ", Yapı Kredi Yayınları

Max Horkheimer, "Akıl Tutulması", Metis 102 Ahmet Hamdi Tan/ıınar, "Huzur", Yapı Kredi Yayınları Max Horkheimer, "Akıl Tutulması", Metis Richard Sermen, Miclıel Foucault'nun "Dostluğa Dair'inin içinde, Hil Yayın

Walter Beııjamin, "Son Bakışta Aşk", Metis 104 -t Theodor W. Adorım, "Minima Moralia", Metis 106 A/bert Einstein, nakleden Robert M. Pirsig, "Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı", Ayrıntı Charles Darının, "İnsanın Türeyişi", Sol Yayınları Rarebird, "Symplıaty", 1969 tarihli "Rarebird" albümünden 108 Corııe/iıııs Castoriadis, "Dünyaya, İnsana ve Tabiata Dair", İletişini

110 Johıı Berger, "Görme Biçimleri", Metis

112 Ivan Sergeyevif Turgcrıycv, "Babalar ve Oğullar", Cem

Ahmet Hamdi Tarı/ıııııar, "Huzur", Yapı Kredi Yayınları 114 Theodor W. Adorıo, "Minima Moralia", Metis

E/ıikiir, nakleden Fredıich Copleston, "Helenistik Felsefe", Idea / Cemil Sena, "Filozoflar

Ansiklopedisi", Cilt 2, Remzi 116 -» Friedrich Hegel, "Tarihte Akıl ", Kabalcı

Corııe/iıız Castoriadis, "Dünyaya, İnsana ve Tabiata Dair", İletişim

Kari Marx, "Gruııdrisse", İletişim